

ULUSLARARASI
ŞEFFAFLIK
DERNEĞİ

KURUMSAL RAPORLAMADA ŞEFFAFLIK

Borsa İstanbul BİST-100 Endeksi
Şirketleri Üzerine Bir Araştırma

British Embassy
Ankara

TUSIAD

Embassy of the Kingdom of the Netherlands, Ankara

2008 yılında gönüllü çabalarla kurulan Uluslararası Şeffaflık Derneği ülkenin demokratik, sosyal ve ekonomik yönden gelişimi için toplumun tüm kesimlerinde şeffaflık, dürüstlük ve hesap verebilirlik ilkelerini hâkim kılma amacını taşır. Dernek, yolsuzluğun azaltılması yönündeki çalışmaları kapsamında kamu kesimi, iş dünyası, sendikalar, üniversiteler, meslek örgütleri ve sivil toplum örgütleri gibi konuyla ilgili tüm tarafları bir araya getirerek faaliyetlerinde bu çok aktörlü işbirliğini esas alır. Toplumsal yapıyı oluşturan ve/veya kamu gücünü elinde bulunduran tüm kişi ve kurumların açık, dürüst, hukuka uygun, etik, izlenebilir ve hesap verebilir şekilde davranmasını talep eder ve kendisi de bu ilkeler çerçevesinde faaliyetlerini sürdürür.

Uluslararası Şeffaflık Derneği, küresel düzeyde 100'den fazla ülkede faaliyet gösteren Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün (Transparency International- TI) ilke ve amaçlarını paylaşır ve Türkiye ülke kolu olarak yakın işbirliği içinde çalışır.

Araştırma Ekibi:

Emre Dönmez, Ezgi Kayar, Özlem Zingil

Uluslararası Şeffaflık Derneği

19 Mayıs Mah. Operatör Raif Bey Sk. Niyazi Bey Apt. No:30/3-5 Şişli İstanbul

Telefon/Faks: +90 212 240 52 81

www.seffaflik.org

© 2015 Uluslararası Şeffaflık Derneği

Mart 2015

Tasarım: Kurtuluş Karaşın

Bu yayında, % 100 geri dönüşümlü CyclusOffset kâğıt kullanılmıştır. CyclusOffset, çok düşük karbon ayak izi ile işlenmemiş liflere kıyasla % 45 su ve % 80 enerji tasarrufu sağlar. Bu yayında, geri dönüşümlü kâğıt kullanılarak;

♻️ 388 kg toprak, ♻️ 57 kg CO₂, ♻️ 8064 litre su, ♻️ 743 kwh enerji, ♻️ 630 kg odun

tasarrufu sağlanmıştır. Rakamlar Bilan Carbone® metodolojisine uygun olarak, ham kâğıt ile geri dönüşümlü kâğıt arasındaki karşılaştırma ile elde edilmiştir.

Uluslararası Şeffaflık Derneği, şeffaflık ve yolsuzluk karşıtı konulardaki kurumsal raporlamanın iyi kurumsal yönetimi sağlamada ve yolsuzluk riskini azaltmada çok kritik bir unsur olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle Kurumsal Raporlamada Şeffaflık araştırması, sadece şirket politikaları ve süreçleri dahilinde şeffaflık ve yolsuzluk karşıtı konulardaki kurumsal raporlamaya odaklanmaktadır. Kamuya açıklanan bilgi ve belgelerin doğruluğunu ve tamlığını araştırmak ve/veya şirket uygulamalarının açıklık ve dürüstlük seviyesini yargılamak bu araştırmanın kapsamı dışındadır. Araştırmada ve bu yayında yer alan bilgilerin üçüncü kişiler tarafından kullanılması sonucunda ortaya çıkacak zarar veya ziyandan Uluslararası Şeffaflık derneği sorumlu değildir.

Bu yayın, İngiltere Büyükelçiliği Refah Fonu (Prosperity Fund), Hollanda Büyükelçiliği Matra Programı ve TÜSİAD desteği ile yürütülen "Özel Sektörde Şeffaflık için Çok-Paydaşlı Yaklaşım" Projesi kapsamında hazırlanmış ve Hollanda Büyükelçiliği Matra Programı'nın maddi katkılarıyla yayımlanmıştır.

Raporun içeriğinin sorumluluğu destek verenlere ait değildir, bu yayında yer alan bilgiler kaynak gösterilmeden kullanılamaz veya çoğaltılamaz

TUSIAD

KURUMSAL RAPORLAMADA ŞEFFAFLIK

Borsa İstanbul BİST-100 Endeksi Şirketleri Üzerine Bir Araştırma

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	5
YÖNETİCİ ÖZETİ	6
1. GİRİŞ	8
2. YOLSUZLUKLA MÜCADELE PROGRAMININ ŞEFFAFLIĞI	10
3. ORGANİZASYONEL ŞEFFAFLIK (İŞTİRAKLER VE PAY ORANLARI)	16
4. ÜLKESEL RAPORLAMA	18
5. TAVSİYELER	24
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	26
EK-1 ARAŞTIRMA SORULARI	30
EK-2 ARAŞTIRMA KAPSAMINDA İNCELENEN ŞİRKETLER VE PUANLARI	32

SUNUŞ

Ekonomik faaliyetler sonucunda yaratılan çevresel ve sosyal dışsallıklardan kaynaklanan risklerin yönetiminde uluslararası kurumların, devletlerin ve toplumların şirketlere daha fazla sorumluluk üstlenmeleri için çağrıda buldukları bir dönemden geçiyoruz. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler'in (BM) Küresel İlkeler Sözleşmesi (United Nations Global Compact) kapsamında belirlediği "10 İlke" insan hakları, çevre, çalışma standartları ve yolsuzlukla mücadele konularında şirketlerin benimsemesi gereken temel ilkeleri gösteren en önemli referans kaynağıdır. Salt kâr amacı güden ve kendi faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin yönetimini devlete bırakan şirket anlayışını, kurumsal vatandaşlık kavramı çerçevesinde değişime tabi tutmaya çalışan bu yaklaşımı destekliyoruz. Yolsuzluk konusunda bugüne kadarki hakim yaklaşım, devleti yolsuzluk sorununun tek kaynağı olarak görme eğilimindedir. Ne var ki, son dönemde şirketlerin de devlet ile ilişkilerinde yolsuzluğun arz tarafını temsil ettiğini; ayrıca, şirketler arasındaki ticari ilişkilerde de yolsuzluk vakalarının azımsanmayacak boyutta olduğunu gösteren araştırmalarla karşılaşmaktayız. "Özel sektörde yolsuzluk" olarak tanımlayabileceğimiz bu sorunun BM Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne konu olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Uluslararası Şeffaflık Derneği olarak yolsuzlukla mücadelede önleyici bir araç olan şeffaflık ilkesinin kritik bir öneme sahip olduğunu düşünüyoruz. Vatandaşların vergileri sayesinde faaliyetlerini yürüten kamu kurumlarının şeffaf olması gerektiği gibi; şirketlerin de tüketicilere, yatırımcılara, çalışanlarına ve yerel topluluklara karşı sorumlulukları doğrultusunda şeffaf olması gerektiğini savunuyoruz. Bu sorumluluk doğrultusunda kısa vadeli çıkarların müdafası için ticari sır kavramı ardına gizlenmeden hareket eden şirketlerin; güçlü bir kurumsal kimlik, sağlam bir itibar ve yüksek marka değeri sayesinde rekabet güçlerini de artıracakları kanaatindeyiz. Şirketlerin faaliyetlerinin kamuoyu tarafından takip edilebilmesi, şirketlerin kurumsal raporlamalarında daha fazla bilgiyi açık ve anlaşılır biçimde herkesin erişimine sunması ile mümkündür. Kurumsal raporlamada şeffaflık olarak kavramsallaştırılan bu yaklaşımın ortaya konulmasının en pratik yöntemi şüphesiz internetin etkin bir şekilde kullanımıdır. Şirketlerin kurumsal internet sitelerinde şeffaf bir biçimde yaptıkları bilgi paylaşımları şirketlerin faaliyetlerinin izlenebilmesi, ölçülebilmesi ve şirketler arasında karşılaştırma yapılabilmesini, diğer bir ifade ile hesap verebilirliklerini sağlamaktadır. Elinizde bulunan bu araştırmada, Türkiye'de kurulu ve Borsa İstanbul (BİST)-100 Endeksi'nde yer alan şirketlerin kurumsal raporlamalarında açıklanan bilgiler temelinde şeffaflık performanslarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Önemle vurgulamak isteriz ki, bu araştırma şirketlerin yolsuzlukla mücadele performanslarını ölçme amacı taşımamaktadır. Araştırmanın tek amacı şirket raporlamalarının şeffaflık derecesini tespit edebilmektir. Araştırma kapsamında yüksek puan alan şirketlerin yolsuzluk sorunundan muaf oldukları gibi bir algı doğru değildir. Aynı şekilde düşük puan alan şirketlerin de yolsuzluğa karıştığını iddia etmek mümkün değildir. Yolsuzlukla mücadele konusunda pratikte etkili uygulamaları olsa bile, bu faaliyetleri konusunda açıklama yapmayan şirketlerin de düşük puan alabildiklerini gözardı etmemek gerekir. Ancak, şeffaflık konusunda daha duyarlı davranan ve araştırmada yüksek puan alan şirketlerin, yolsuzlukla mücadele konusuna daha fazla önem verdiği şeklinde bir sonuç çıkartmak da pekala mümkündür.

Araştırmamızın tenkit etme amacı taşımadığının, aksine araştırmaya konu olan Türkiye'nin en büyük halka açık şirketlerini daha şeffaf olmaları konusunda teşvik etmeyi hedeflediğinin altını çizmek isteriz. Türkiye'nin dünya ekonomisinde ve politikalarında daha fazla rol almaya başladığı böyle bir dönemde, özel sektörde şeffaflık konusunda dünya genelindeki yönelimin doğru bir şekilde takip edilmesi bakımından da araştırmamızın katkı sunmasını temenni ediyoruz.

YÖNETİCİ ÖZETİ

“Kurumsal Raporlamada Şeffaflık” araştırmasında Türkiye’de kurulu ve halka açık en büyük şirketlerin yer aldığı Borsa İstanbul’un (BİST)-100 endeksinde yer alan şirketlerin kurumsal raporlamalarına dayanarak, şeffaflık performansları aşağıdaki üç boyut çerçevesinde incelenmiştir:

- **Yolsuzlukla Mücadele Programının Raporlanması:** Bu bölümde şirketlerin yolsuzlukla mücadele konusundaki kurumsal taahhütlerine, açıklanan kuralların/programın kimlere uygulanabilir olduğuna, yasal mevzuata uyum beyanlarına, eğitim programına, ihlal bildirim kanalına, açıklanan kuralların/programın kapsamında tedarikçiler ve araçların hangi boyutta değerlendirildiğine, şirketlerin hediye politikası ve kolaylaştırma ödemelerine yaklaşımı temelinde kurumsal raporlamalarının şeffaflık seviyesi değerlendirilmektedir.
- **Organizasyonel Şeffaflık:** Bu bölümde şirketlerin raporlamalarının şeffaflık seviyesi, iştiraklerindeki pay sahipliği, kuruluş yeri ve faaliyet gösterilen ülkeler bağlamındaki açıklamaları temelinde değerlendirilmektedir.
- **Ülkesel Raporlama:** Bu bölümde şirketlerin yurtdışı yatırımları aracılığıyla elde ettiği gelir, ödediği vergi ve yaptığı sermaye harcamaları gibi temel finansal veriler bağlamındaki açıklamaları temelinde kurumsal raporlamaların şeffaflık seviyesi değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Kurumsal raporlamadan kastımız faaliyet raporu, bağımsız denetim raporu, etik kod, davranış kuralları, yolsuzlukla mücadele politikası, sürdürülebilirlik raporu veya kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporu gibi şirketler için bağlayıcılığı olan bilgi açıklama araçlarıdır. Bu raporlamaların şeffaf olması için, herkesin erişimine açık olacak şekilde, şirketlerin kurumsal internet sayfalarında kolaylıkla ulaşılabilir ve anlaşılır şekilde yer alması gerekir.

Yolsuzlukla mücadele etme sistematığı hakkında şeffaf raporlamalar ile kamuya açık, kapsamlı bilgilendirmeler yapan bir şirket, yolsuzluk karşısında farkındalık ve kararlılık sahibi bir kurum olduğunu gösterir. Şeffaf raporlama yolsuzlukla mücadele için tek başına yeterli olmasa da, önemli bir göstergedir ve yolsuzluk risklerinin yönetimi için etkin bir araçtır.

Halka açık şirketlerin çoğu; bağlı ortaklıklar, iştirakler veya müşterek yönetime tabi ortaklıklar gibi yatırımlar aracılığıyla da faaliyet göstermektedirler. Ana şirketlerin bu yatırımlarını, sahip oldukları pay oranları ile beraber, bir liste şeklinde açıklaması organizasyonel şeffaflık açısından önemlidir. Bu yatırımların kurulu olduğu ve faaliyet gösterdiği ülkelerin açıklanması, ana şirketin kurulu olduğu ülkenin dışında da hesap verebilir olmasını sağlar.

Faaliyet gösterdiği tüm ülkelerdeki kamu kurumlarına, sivil toplum kuruluşlarına, yatırımcılara ve yerel toplumun geneline karşı hesap verebilir olmak isteyen bir şirket; ülke bazında gelir, vergi, sermaye gideri ve sosyal katkı gibi önemli finansal verilere kurumsal raporlarında yer vermelidir. Şirket yolsuzluklarının önemli bir bölümünün ülkelerarası mali transferler aracılığıyla yapıldığı göz ardı edilmemelidir. Çok-uluslu şirketlerin özellikle yoksul ülkelerde, vergiden kaçınma amacıyla ülkelerarası finansal transfer sistemindeki yasal boşlukları kullanmalarının önüne geçilmesi için ülkesel raporlama etkili bir araçtır.

Araştırma sonuçları, yolsuzlukla mücadele programının şeffaf bir şekilde raporlanması boyutunda BİST-100 şirketleri ortalama %28 puan ile zayıf bir performans sergilediklerini göstermektedir. Transparency International'ın son olarak 2014 yılında çokuluslu şirketlere yönelik olarak bu araştırmamızın metodolojisini uygulayarak dünya genelinde yaptığı araştırmanın bu boyutunda ortalama puanın %70 olduğu düşünüldüğünde; BİST-100 şirketlerinin yolsuzlukla mücadele programları hakkında daha şeffaf raporlama yapmaları gerektiği anlaşılmaktadır.

Sadece bu duruma bakılarak, BİST-100 şirketlerinin sistemik bir yolsuzluk sorunu yaşadığı iddia edilemez. Bu araştırma, şirketlerin sadece şeffaflık performansını incelemektedir. Bir şirketin yolsuzlukla mücadele için etkin uygulamaları olmasına rağmen, bu konuda şeffaf raporlama yapmıyor olması ihtimal dahilindedir. Ne var ki, şeffaflık performansı iyi seviyede olan şirketlerin yolsuzluk risklerinin yönetimi konusuna daha fazla önem verdiklerini düşünüyoruz.

Organizasyonel şeffaflık boyutuna ilişkin olarak, BİST-100 şirketleri içerisinde en az bir iştiraki veya bağlı ortaklığı olan 83 şirket incelemeye tabi tutulmuştur. Bu şirketlerin ortalama puanı %85'dir ve bu ortalama, küresel araştırmada çıkan ortalama %39 puanına göre oldukça yüksektir. İncelenen şirketlerin bağlı ortaklıkları ve iştirakleri ile ilgili temel verileri paylaşması mutluluk vericidir.

Ülkesel raporlama boyutunda ise, yurtdışında faaliyet gösteren en az bir iştiraki veya bağlı ortaklığı olan 45 şirket mercek altına alınmıştır. Bu şirketlerin ortalama puanı olan %8 oldukça düşük olsa da, küresel araştırmanın ortalama puanının da %6 olması, sorunun Türkiye'ye özgü olmadığını göstermektedir. Şirketlerin ülkesel raporlama yapması dünya genelinde görece yeni bir uygulamadır; fakat küresel ekonomide başarılı olmak isteyen Türk şirketlerinin bu raporlama türünü şimdiden gündemlerine almasını önemle tavsiye etmekteyiz.

1

GİRİŞ

Kamusal raporlama yoluyla şirketler, paydaşları için önem taşıyan bilgileri yapılandırılmış bir şekilde sunmaktadır. Diğer bir ifade ile kamusal raporlama, şeffaflığın somutlaşmış halidir ve hesap verebilirlik zincirindeki esaslı bağlantıdır.

Transparency International (TI) 100'den fazla ülkede yolsuzluğun her türüsüne karşı mücadele eden küresel bir koalisyonudur. Kamu idaresinin, özel sektörün, sivil toplumun ve yurttaşların günlük hayatlarının yolsuzluktan tamamen arındırıldığı bir dünya vizyonu ile hareket eder. Bu doğrultuda şeffaflık, hesap verebilirlik ve dürüstlük ilkelerini toplumun her alanında güçlendirmek için çalışır.

Yolsuzluğun sosyal ve siyasal sistemler üzerindeki yıkıcı etkilerinin yanı sıra; özel sektör bağlamında, kurumsal itibarı tahrip ettiği, girişimciliği engellediği, serbest piyasayı zayıflattığı ve ekonomik istikrarı tehdit ettiği gözardı edilmemelidir. Özel sektör çalışmaları kapsamında, TI 2012 yılında çokuluslu büyük şirketleri incelediği Kurumsal Raporlamada Şeffaflık araştırmasını gerçekleştirdi. Aynı araştırma 2013 yılında sadece Rusya, Çin, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi yükselen piyasa ekonomilerinde kurulu çokuluslu şirketler üzerine odaklandı. 2014 yılında araştırma metodolojisinde yapılan bazı değişikliklerle küresel araştırma tekrar edildi. Bu süre zarfında, TI'a bağlı olarak çalışan çok sayıda ülke kolu da bu araştırmayı kendi ülkelerinde uyguladılar.

Türkiye'nin dünya ekonomisindeki artan önemini göz önünde bulundurarak, özel sektörde şeffaflık ve yolsuzlukla mücadele konularında çalışma yapma kararı aldığımızda, ilk adım olarak Kurumsal Raporlamada Şeffaflık araştırmasını Türkiye ölçeğinde uygulamanın mevcut durumun analiz edilmesi ve dünya ile karşılaştırma yapılabilmesi bakımından yerinde olacağını düşündük.

Bu doğrultuda, Borsa İstanbul (BİST)-100 endeksinde yer alan şirketleri inceleyen bu araştırmayı uyguladık. Araştırma sürecinde, ilgili şirketleri araştırmanın metodolojisi hakkında bilgilendirmek ve ulaşılan taslak sonuçları inceleyerek geri bildirimde bulunmalarını sağlamak amacıyla atölye çalışmalarını da içerecek şekilde interaktif bir iletişim stratejisi izlenmiştir.

Piyasa değeri ve işlem hacmi kriterlerine göre en üst grupta bulunan BİST-100 şirketlerinin ayırt edici özellikleri, borsada işlem görmeleri olmakla birlikte, esasen bu şirketler sadece yatırımcıları, borsaları, tedarikçileri ya da müşterileri etkilememekte, etkisi bunların ötesine

Şirketlerin kurumsal internet sayfalarında herkesin erişimine açık olarak yayınlanan bilgi ve belgeleri temel alan bu araştırma, şirketlerin yolsuzlukla mücadele performansını değil, bu konuda kamuoyuyla bilgi paylaşma sistematini değerlendirmektedir.

geçmekte ve çalışanlarını da kapsamaktadır. Hatta bu şirketler, çalışma koşulları ve kurumsal davranışlar konusunda iş dünyasında ilk akla gelen şirketleri oluşturmaktadır.

Şirketlerin kurumsal internet sayfalarında herkesin erişimine açık olarak yayınlanan bilgi ve belgeleri temel alan bu araştırma, şirketlerin yolsuzlukla mücadele performansını değil, bu konuda kamuoyuyla bilgi paylaşma sistematüğini değerlendirmektedir. "Kurumsal raporlamada şeffaflık" olarak kavramsallaştırılan bu yaklaşım, yolsuzlukla mücadele için temel ve önleyici bir araç olarak kabul edilmektedir.

Sonuçlar incelendiğinde BİST-100 şirketlerinin genelinde yolsuzlukla mücadele konusundaki politika, prosedür ve uygulamalar hakkında kamuoyuyla paylaşılan bilginin yeterli olmadığı görülmüştür. İyimser yaklaşımla, şirketlerin pratikte işleyen yolsuzlukla mücadele çalışmalarının olabileceği; fakat bunların şeffaf olarak raporlanmasında sorunlar yaşandığı düşünülebilir. Daha kötümser yorum ise şirketlerin çoğunun yasalara uyum sağlamanın ötesinde yolsuzlukla mücadeleye gerekli önemi vermediği şeklinde olabilir. Kamuoyu ile bilgi paylaşımına odaklanan bu araştırmanın sonuçları, BİST-100 şirketlerinin yolsuzlukla mücadele performanslarını değerlendirmek için gerekli verilerin şeffaf olarak paylaşılmasında önemli sorunlar olduğunu ve bu konuda acil önlemler alınması gerektiğini göstermektedir.

Altı çizilmesi gereken bir diğer konu da, şirketlerin Türkiye dışındaki faaliyetlerine ilişkin gelir, vergi, sermaye gideri ve sosyal katkı gibi temel finansal verilerinin ülkesel temelde açıklanması anlamına gelen ülkesel raporlama kültürünün gelişmemiş olmasıdır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi uluslararası kurumlar, Avrupa Birliği gibi uluslararası yapılar ülkesel raporlama konusunu gündemlerine almış ve bu konuda birtakım düzenlemeler geliştirmişlerdir. Türkiye'nin bu sene dönem başkanlığını devraldığı G-20 ülkeleri de OECD'nin ülkesel raporlama konusundaki ilkelerini benimseme kararı almışlardır. Dolayısıyla, içinde bulunduğumuz yıldan başlamak üzere önümüzdeki yıllarda bu konunun daha fazla tartışılacağını ve ülkesel raporlamanın şirketlerin yükümlü olacağı bir raporlama türü olacağını düşünüyoruz. Özellikle küresel piyasalarda iş yapan şirketlerin ve ilgili düzenleyici kurumların ülkesel raporlama konusunu gündemlerine almasını ve proaktif olmasını tavsiye ediyoruz.

Uluslararası Şeffaflık Derneği olarak ilk defa gerçekleştirdiğimiz Kurumsal Raporlamada Şeffaflık araştırmasını, ilerleyen yıllarda düzenli olarak tekrarlamayı ve Türk özel sektöründe şeffaflık konusunda önemli bir referans kaynağı oluşturmayı amaçlamaktayız. Çalışmalarımız sadece bu araştırma ile sınırlı kalmayacak ve sorun alanlarını iyileştirmeye yönelik eğitim programları ve farklı paydaşları bir araya getiren etkinlikleri de kapsayacak şekilde genişleyecektir.

2

YOLSUZLUKLA MÜCADELE PROGRAMININ ŞEFFAFLIĞI

Yolsuzlukla mücadele programının bulunması yolsuzluk riskini ortadan kaldırmıyor olmakla birlikte, şirketin yolsuzluk riskleri hakkındaki farkındalığının ve bu riskleri etkili olarak yönetme taahhüdünün, üst yönetimin konuyu sahiplendiğinin (*tone at the top*) göstergesidir. Bu anlamda, yolsuzlukla mücadele programları bu tür risklerin yönetiminde şirket yöneticilerine, çalışanlarına ve paydaşlarına yol gösteren bir rehber olarak hizmet eder. Bu araştırmada şirketlerin yolsuzlukla mücadele programlarına ne kadar uygun hareket ettikleri değil; bu programların ne kadar şeffaf raporlandığı (kamuoyu ile paylaşıldığı) incelenmiştir.

Yolsuzlukla mücadele programları şirketlerin yolsuzluk risklerini yönetebilmeleri için etkili bir araç ve yolsuzlukların farklı türlerine karşı oluşturdukları ilk savunma hattıdır. Şirketler kendi iç işleyişlerinde ve kamu kurumları ile olan ilişkilerinde yolsuzlukla karşılaşabilecekleri gibi, beraber çalıştıkları tedarikçiler ve araçlar gibi üçüncü şahıslar ile diğer şirketlerle olan ilişkilerinde de yolsuzlukla karşılaşabilirler. Bu risklerin gerçekleşmesi durumunda şirketler, yasal yaptırımlara maruz kalmanın yanında, itibar ve imaj kayıpları yaşayabilir ve faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini tehlikeye atabilirler.

Yolsuzlukla mücadele programının bulunması yolsuzluk riskini ortadan kaldırmıyor olmakla birlikte, şirketin yolsuzluk riskleri hakkındaki farkındalığının ve bu riskleri etkili olarak yönetme taahhüdünün, üst yönetimin konuyu sahiplendiğinin (*tone at the top*) göstergesidir. Bu anlamda, yolsuzlukla mücadele programları bu tür risklerin yönetiminde şirket yöneticilerine, çalışanlarına ve paydaşlarına yol gösteren bir rehber olarak hizmet eder. Bu programların şeffaflaştırılması ve kamuoyunun erişimine açık hale getirilmesi şirketin yolsuzlukla mücadele edeceğine dair bir taahhüt ve paydaşlarına verdiği bağlayıcı bir söz olma özelliği taşır.

Şeffaf raporlama sayesinde şirketlerin raporladıkları ile gerçekleştirenler arasındaki farklılıklar izlenebilir ve denetlenebilir hale gelir.

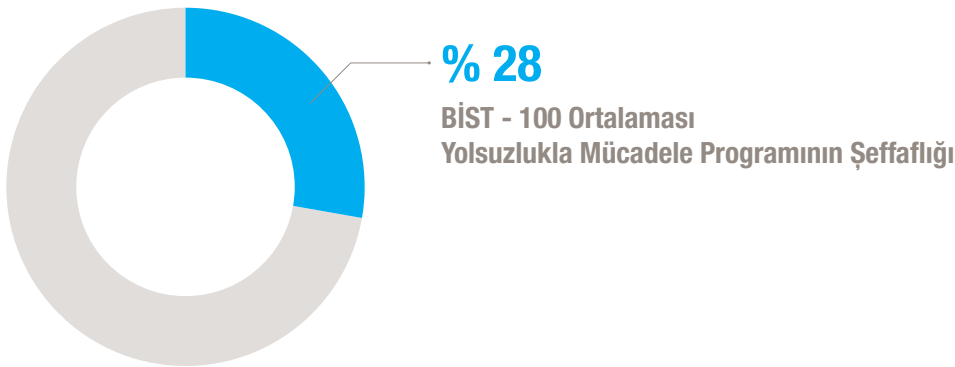
Bu araştırmada şirketlerin yolsuzlukla m¼cadele programlarına ne kadar uygun hareket ettikleri değil; bu programların ne kadar şeffaf raporlandığı (kamuoyu ile paylaşıldığı) incelenmiştir. Bu sebeple araştırmanın sadece kağıt ¼st¼nde yer alan bilgileri temel aldığı ve şirketlerin uygulamalarına bakmadığı iddia edilebilir. Yolsuzlukla m¼cadele programları ile ilgili kurumsal raporlamalar, şirketlerin bu alandaki ger¼ek performansını yansıtmada sadece bir aracı olmakla birlikte; raporlamanın zayıf y¼nleri de yetersiz veya var olmayan yolsuzlukla m¼cadele programlarını ve yolsuzlukla m¼cadelede taahh¼t eksikliğini g¼stermektedir. Dolayısıyla, raporlama ve uygulama birbirini b¼t¼nleyen iki faaliyet olarak g¼r¼lmelidir.

Kurumsal y¼netiřim (*corporate governance*) eşitlik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk unsurlarını temel almaktadır. şeffaflık, şirketler ve kurumların değerlerini, politikalarını ve bunları nasıl uyguladığını paydaşları ve kamuoyuyla paylaşabilmesini m¼mk¼n kılmaktadır. şeffaflık, şirketlerin ne kadar a¼ık, erişilebilir ve hesap verebilir olduğunu belirlemekte, paydaşlarında kendilerine eşit ve sorumlu bir şekilde davranıldığı y¼n¼nde g¼ven inşa etmektedir. şeffaf raporlama sayesinde şirketlerin raporladıkları ile ger¼ekleřenler arasındaki farklılıklar izlenebilir ve denetlenebilir hale gelir. B¼ylece, şeffaf raporlama yapan şirketlerin yolsuzlukla m¼cadele programlarına uygun olarak hareket etmeleri de teşvik edilmiş olur. şeffaf raporlama yapan ve buna uygun olarak faaliyet g¼steren şirketlerin t¼m paydaşları ve toplum nezdinde itibarları artar.

Bu b¼l¼m i¼erisindeki sorular hazırlanırken BM K¼resel ¼lkeler Ağı (United Nations Global Compact) ve Transparency International tarafından ortaklaşa hazırlanan “Yolsuzluğa Karşı 10. İlke Hakkında Raporlama Rehberi” (Reporting Guidance on the 10th Principle against Corruption) temel alınmıştır. Bu sorular kapsamında şirketlerin yolsuzluğun her t¼rl¼s¼ne karşı m¼cadele taahh¼d¼, şirket y¼neticilerinin de ¼alıřanlar gibi program kapsamında bulunması, tedarik¼ilerin ve aracılardan da programa uygun hareket etmeleri, hediye, ağırlama masrafları, kolaylaştırma ¼demeleri, ihlal bildirim kanalları gibi konularda şirketlerin politika ve prosed¼rleri değerlendirilmiştir.

Yolsuzlukla m¼cadele politikası veya benzer bir isimle ayrıca bir belge a¼ıklayan şirket sayısı dokuzdur. Bu nedenle şirketler genellikle, a¼ıkladıkları etik kurallar belgesi ¼zerinden değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır. Değerlendirme yapılırken raporlarda kullanılan dolaylı ve varsayımsal ifadeler ge¼erli olarak kabul edilmemiş, aranan bilginin a¼ık¼a anlaşılabilir olmasına dikkat edilmiştir.

GRAFİK 1

GRAFİK 2

Yolsuzlukla Mücadele Programı Bölümünde En Yüksek Puan Alan Şirketler

EN YÜKSEK PUAN ALAN ŞİRKETLER

96		TSKB
88		AKBANK
85		GARANTİ BANKASI
77		GSD HOLDİNG, TESCO KİPA
69		DOĞUŞ OTOMOTİV, TAV, YAPIKREDİ

BİST-100 şirketlerinin büyük bir kısmının bu bölümde düşük puanlar alması, bu şirketlerin yolsuzlukla mücadele konusunda bir politikası ve programı olmadığı veya bunları etkin bir şekilde uygulamadığı anlamına gelmemektedir. Bu sonuçlar şirketlerin program konusunda kamuya yeterince bilgi paylaşmadığı ve şeffaf raporlama yapmadığı şeklinde yorumlanmalıdır.

Araştırma kapsamındaki 100 şirketin tamamı bu bölümdeki sorulara göre değerlendirilmiştir. Şirketlerin ortalama puanı %28'dir (Bkz: Grafik 1). TI'nın 2012 yılında gerçekleştirdiği araştırmasında gelişmekte olan piyasalarda yer alan 100 şirketin bu bölümdeki ortalaması %46, 2014 yılı araştırmasına göre çokuluslu şirketlerin bu bölümdeki ortalaması ise %70'tir. BİST-100 şirketleri ile gelişmekte olan piyasalardaki ve küresel büyük şirketler arasındaki bu göze çarpan fark, yolsuzlukla mücadele programlarının şeffaf olarak raporlanması konusunda Türkiye'de daha fazla adım atılması gerektiğini göstermektedir.

Grafik 4 incelendiğinde bu bölümdeki 13 sorunun dokuzunda soru başına ortalama puan, bu bölümün genel ortalama puanının altında kalmıştır. Şirketlerin etkin yolsuzlukla mücadele programları geliştirebilmeleri veya mevcut programları hakkında kapsamlı raporlamalar yapabilmeleri için bu bölümdeki sorulardan şirketlerin aldığı puanlar aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Birinci soru şirketin yolsuzlukla mücadele taahhüdüne ilişkindir. Toplam 29 şirket yolsuzluğa karşı "sıfır-tolerans" politikası gibi güçlü bir taahhüt beyan ederken, 22 şirket daha zayıf ve kısıtlı bir taahhüt ifade etmiş, 49 şirket ise bu konuda açıklama yapmamıştır (Bkz: Grafik 3). Bu

sonuçlar şirketlerin çoğunluğunun raporlama yaparken yolsuzluk kavramını kullanmada çekimser davrandığı şeklinde yorumlanabilir.

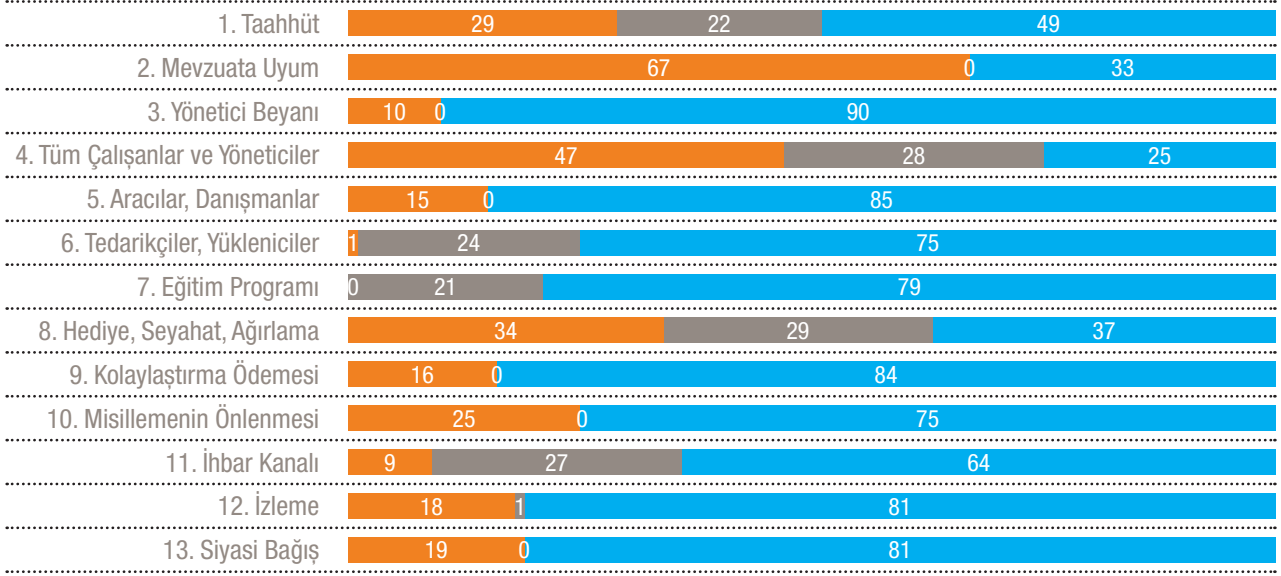
Bu bölüm kapsamında en yüksek ortalama puanın alındığı ikinci soruda, 67 şirket faaliyet alanı ile ilgili tüm yasal mevzuata uygun hareket edeceğini açıklamaktadır. Bu sonuç, araştırma süresinde edindiğimiz bir izlenimi doğrular niteliktedir: Şirketler arasında Sermaye Piyasası Kurumu (SPK) mevzuatı gereğince gerekli bilgilerin kamuya paylaşılmasının şeffaflık için yeterli olduğu algısı yaygındır. Özel sektörde şeffaflık konusunun yasal düzenlemelere uyum sağlamanın ötesinde de önemli olduğunun daha fazla vurgulanması gerektiğini düşünüyoruz.

Ortalama puanın en düşük olduğu üçüncü soruya baktığımızda, yalnızca 10 şirkette üst düzey yöneticilerinin kişisel mesajlarında yolsuzlukla mücadele konusuna atıf yapıldığı görülmektedir. Pek çok şirketin web sayfasında yönetici mesajı bulunmamaktadır. Mevcut mesajlarda ise çoğunlukla şirket faaliyetlerine ilişkin finansal bilgiler verilmekte ve bazı durumlarda çevre sürdürülebilirliği ve iş güvenliği gibi konularda taahhütler verilmektedir. Şirketlerin belirli politika ve programlara ne kadar önem verdiğinin anlaşılmasında bir gösterge

GRAFİK 3

Yolsuzlukla Mücadele Programı Bölümündeki Soruların Puan Türlerine göre Analizi

SORULARA GÖRE PUANLAR

■ 1 ■ 0,5 ■ 0

olarak düşünebileceğimiz yönetici mesajlarının yolsuzluk konusundaki sessiz kalması doğru değildir. Bilindiği üzere, üst yönetimin liderliği şeffaf ve dürüst bir şirket kültürü yaratmak açısından esastır. Üst düzey yöneticiler, konuşmalarında ve yayınladığı mesajlarında yolsuzlukla mücadelenin, şeffaflığın ve dürüstlüğün (*integrity*) şirket değerlerinin bir parçası olduğunu belirterek liderliklerini gösterebilir. Hiç şüphesiz bu, aynı zamanda şirket yöneticileri ve çalışanları bakımından yolsuzlukla mücadele, şeffaflık ve dürüstlük konularına verilmesi gereken öneme ilişkin güçlü bir işarettir.

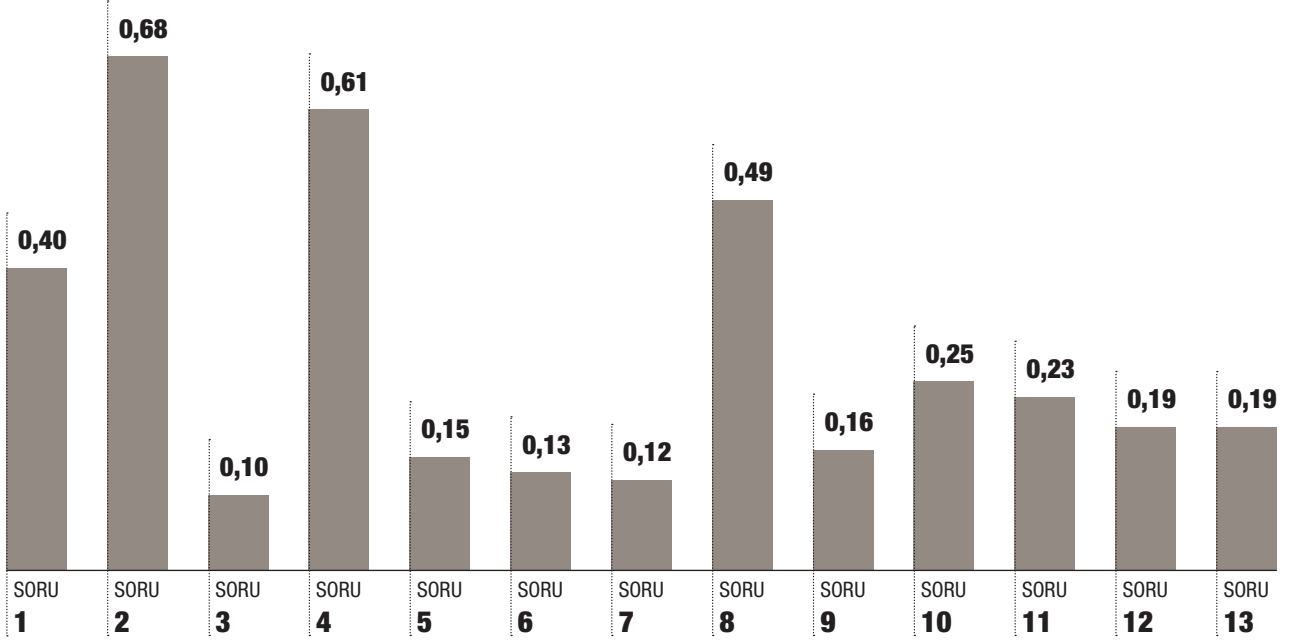
Programın tüm çalışanları ve ayrıca yöneticileri de kapsayacak şekilde uygulanması yönündeki açıklamalara ilişkin dördüncü soruda, görece daha yüksek bir ortalama puan görülmektedir. Toplam 47 şirket hem tüm çalışanlarının, hem de yöneticilerinin etik kurallar

veya yolsuzlukla mücadele programı kapsamında bulduklarını açıklarken; 28 şirket yöneticilere atıfta bulunmadan sadece tüm çalışanlarına ilişkin açıklama yapmıştır. Şirket etik kural ve prosedürlerinin sadece çalışanların satış, satın alma, finans veya üretim gibi önemli departmanları ilgilendirecek şekilde tasarlanması risk yönetiminde zaafiyete neden olabilir. Yöneticilerin de bu kural ve prosedürlerle bağlı olduklarının özellikle belirtilmemesi ise risk yönetimini kurumsal bir politika olmaktan uzaklaştırıp, çalışanlarla şirket yönetimi arasındaki ilişkileri düzenleyen bir insan kaynakları uygulaması noktasına sıkıştırabilir. Bu gibi durumların oluşmaması için ilgili programların tüm çalışanları ve yöneticileri kapsayacak şekilde hazırlanması ve bunun şeffaf bir şekilde açıklanmasını tavsiye ederiz.

Üst yönetimin liderliği şeffaf ve dürüst bir şirket kültürü yaratmak açısından esastır. Üst düzey yöneticiler, konuşmalarında ve yayınladığı mesajlarında yolsuzlukla mücadelenin, şeffaflığın ve dürüstlüğün (*integrity*) şirket değerlerinin bir parçası olduğunu belirterek liderliklerini gösterebilir.

GRAFİK 4

Yolsuzlukla Mücadele Programı Bölümünde Soru Başına Ortalama Puanlar

Programın uygulama kapsamı içerisine şirket personeli olmamasına rağmen şirket adına hareket eden aracı, danışman gibi şahıslar ile şirketin tedarikçileri ve alt yüklenicilerini de dahil etme ile ilgili beşinci ve altıncı sorularda da ortalama puan oldukça düşüktür. Sadece 15 şirket aracılarının da programa uygun davranmak zorunda oldukları bilgisini paylaşmaktadır. Tedarikçilerinin programa uygun davranmasını gerektirdiği gibi, bu konuda bir detaylı durum incelemesi (*due-diligence*) şartı koyduğunu ve tedarikçilerini denetlediğini ise sadece bir şirket açıklamaktadır. Araştırma kapsamında yer alan 24 şirket ise tedarikçilere ilişkin olan 5. soru kapsamında varlığı aranan üç unsurun (yolsuzlukla mücadele programına uygun davranması, *due diligence* gerçekleştirilmesi, denetim yapılması) bir kısmına ilişkin açıklama yapmaktadır. Araçılar ve tedarikçilere ilişkin sorulardan puan alamayan şirketlerin bir bölümü, bu üçüncü şahıslarla şirket arasındaki ilişkiyi tek taraflı düzenleyen bazı prosedürleri açıklamakla yetinmekte veya sadece bunları prosedürlere uymaları için teşvik edeceklerini belirtmektedir.

Yolsuzlukla mücadele konusunda şirketin uyguladığı bir eğitim programı hakkında bilgi vermesi durumuna ilişkin yedinci sorudan hiçbir şirket tam puan alamamıştır. Halka açık şirketlerin yönetim kurullarına bağımsız üye atanmasıyla ilgili SPK tebliği çerçevesinde, şirket yönetim kurullarında şirket çalışanı olmayan bağımsız yönetim kurulu üyelerinin de bulunması dolayısıyla, bu sorudan tam puan almak için şirketin hem tüm çalışanlarını hem de yöneticilerini kapsayan bir eğitim programı uyguladığına dair açıklama yapılması aranmaktadır. Bu soruda 0,5 puan alan 24 şirketin ilgili eğitimin yöneticilere de uygulandığı konusunda açıklama yapmadığı, sadece şirket çalışanlarını kapsadığı bilgisini açıklama ile yetindiği gözlemlenmiştir. Bu sonuç şirket yöneticilerinin yolsuzlukla mücadele konusunda eğitim programlarına katılmadığı şeklinde yorumlanamaz; fakat böyle bir açıklamanın yapılmış olmasının yönetimin konuyu sahiplendiğinin göstergesi olduğunu, dolayısıyla yolsuzlukla mücadele ve etik davranış konularında daha büyük sorumlulukları olması gereken şirket yöneticilerinin ilgili eğitimlere katıldığı bilgisinin özellikle açıklanması gerektiğini düşünüyoruz.

Kolaylaştırma ödemelerinin tutarlarının “küçük” olması nedeniyle bu ödemeleri yapan kişilerin yapılan ödemeyi çoğu zaman yolsuzluk olarak adlandırmadığı bilinmektedir. Nitekim bir çok şirket kolaylaştırma ödemelerini “bahşiş” olarak ifade etmektedir. Bu durumun kendisi, maalesef yolsuzluğu sıradanlaştırmaktadır.

Sekizinci soruda incelenen hediye, ağırlama ve seyahat masrafları gibi rüşvet niteliği taşıma riski bulunan konularda şirketlerin görece daha fazla bilgi açıkladığını görmekteyiz. Bunların alınması, teklif edilmesi ve kabul edilebilecek olanların eşik değerini açıklama gibi toplam üç boyutta 34 şirket açıklama yapmış; 29 şirket ise bu üç boyuta sadece kısmen atıf yapmıştır. Genel olarak etik kurallar içerisinde atıf yapılan bu konularda şirketlerin daha fazla ve kapsamlı bilgi açıklamasını tavsiye ediyoruz.

Kolaylaştırma ödemelerine ilişkin dokuzuncu soruda sadece 16 şirketin açıklama yaptığı görülmektedir. Kolaylaştırma ödemeleri rüşvetin bir türü olarak, bir kamu kurumu aracılığıyla yapılması gereken resmi bir işlemin tamamlanmasını hızlandırmak amacıyla, kamu görevlisine küçük miktarda yapılan ödeme olarak tarif edilebilir. Türk Ceza Kanunu'nda kolaylaştırma ödemeleri *İrtikap* başlıklı 250. madde kapsamında değerlendirilmekte ve cezai yaptırıma tabi tutulmaktadır. Kolaylaştırma ödemelerinin tutarlarının “küçük” olması nedeniyle bu ödemeleri yapan kişilerin yapılan ödemeyi çoğu zaman yolsuzluk olarak adlandırmadığı bilinmektedir. Nitekim bir çok şirket kolaylaştırma ödemelerini “bahşiş” olarak ifade etmektedir. Bu durumun kendisi, maalesef yolsuzluğu sıradanlaştırmaktadır. Bu nedenle, kolaylaştırma ödemelerinin şirketler tarafından açık bir şekilde yasaklandığına dair politikalarının bulunması gerektiğini savunuyoruz.

Programda bulunan ilke ve prosedürlerin ihlal edildiği durumlarda kullanılması için bir ihbar/şikayet kanalına ilişkin 10. ve 11. sorularda, bölüm ortalamasının bir miktar altında ortalama puanlar olduğunu görülmektedir. İhbarda bulunan kişinin para cezasına çarptırılması veya kидeminin düşürülmesi gibi misillemelere maruz bırakılmayacağı konusunda 25 şirket açıklama yapmıştır. Bu ihbar kanalını kullanan kişinin kimlik bilgilerinin gizlilik ilkesi doğrultusunda korunacağı ve bununla beraber bu kişi ile iki yönlü olarak iletişimin mümkün olduğunu açıklayan 9 şirket mevcuttur. İhbarı yapan kişi ile daha sonra ek bilgi almak ve bildirim sonucunu hakkında bilgi vermek amacıyla gerekli olan iki yönlü iletişim modelinden bahsetmeden sadece gizlilik ilkesine atıf yapan 27 şirket bulunmaktadır. Gizlilik ilkesine göre ve iki-yönlü iletişimin sağlandığı ihbar kanalları şirket uygulamasında olsa dahi, eğer şirket bu sistem hakkında bilgi veren şeffaf bir raporlama yapmıyorsa bu sorudan puan verilememiştir. Bu sistemlerin etkin bir şekilde işletilebilmesi için çalışanlar ve tüm diğer paydaşların sistemin kullanımı ve özellikleri hakkında açık ve net bilgi sahibi olabilmesi

gereklidir. Şirketleri yolsuzluk/etik ihbar kanalları hakkında daha fazla açıklama yapmaya davet ediyoruz.

Bu bölümün 12. sorusunda şirketlerin uyguladıkları programın etkinliğini, sürdürülebilirliğini ve uygunluğunu izleme sistemi hakkında açıkladıkları bilgi mercek altına alınmaktadır. Yapılan bu tür izlemenin düzenli olarak bir birim veya kurul tarafından yapıldığı ve belirli zamansal aralıklarla tekrar edildiği şeklinde açıklama yapan 18 şirket bulunmaktadır. Programın tek seferlik olarak hazırlanması ve işleyişinde yaşanan sorunların tespit edilmeden ve gerekli revizyonlar yapılmadan sürdürülmesi etkinliğini azaltacak olduğu gibi hatta, programı sadece kağıt üstünde mevcut ve pratikte karşılığı olmayan bir noktaya sürükleyebilecektir. Bunun engellenmesi için şirketlerin izleme mekanizması oluşturması ve bu mekanizma hakkında kamuya açıklama yapmasını tavsiye ediyoruz.

13. soruda şirketlerin siyasi bağışlara ilişkin politikası değerlendirilmektedir. Bazı ülkelerde şirketler, kurumsal olarak siyasi adayların seçim kampanyalarına veya diğer politik kampanyalara fon aktarabilmektedir. Bu soruda şirketlerin siyasi bağış yapmadıklarını beyan etmeleri veya yapıyorlarsa bu yardımları açıklamaları beklenmektedir. Örneklemedeki 19 şirket siyasi yardım yapmadığını açıklamakta, 81 şirket ise ya bu konu hakkında bilgi paylaşmamakta veya siyasi meselelerde kendi çalışanlarına yönelik bir takım yasaklar ve engeller tarif etmektedir. Çalışanların şirket kaynaklarını siyasi amaçlar ve kampanyalar için kullanmasının yasaklanması bir insan kaynakları politikası olarak anlaşılır olabilir; fakat şirketin kurumsal olarak siyasi yardımda bulunmayacağına dair kararını açıkça ifade etmesi ve kamuyla paylaşmasının şeffaflık açısından daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç olarak, BİST-100 şirketlerinin büyük bir kısmının bu bölümde düşük puanlar alması, bu şirketlerin yolsuzlukla mücadele konusunda bir politikası ve programı olmadığı veya bunları etkin bir şekilde uygulamadığı anlamına gelmemektedir. Bu sonuçlar şirketlerin program konusunda kamuyla yeterince bilgi paylaşmadığı ve şeffaf raporlama yapmadığı şeklinde yorumlanmalıdır. Ancak, raporlama ve uygulama arasındaki tamamlayıcı ilişki göz önünde bulundurulduğunda, daha şeffaf raporlama yapan ve bu bölümden yüksek puan alan şirketlerin bu programlara daha fazla önem verdikleri ve dolayısıyla daha etkin uygulamalar geliştirdikleri şeklinde bir yorum yapabilmek de mümkündür.

3

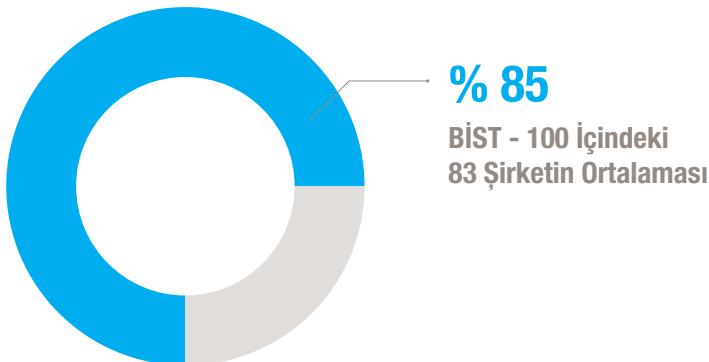
ORGANİZASYONEL ŞEFFAFLIK (İştirakler ve Pay Oranları)

Şirketlerin yurtiçinde ve yurtdışında dahil oldukları veya kurdukları ticari ağların karmaşıklığı hesap verebilirlik ilkesinin hayata geçirilmesini ve şirketlerin faaliyetlerinin izlenmesini güçleştirebilmektedir. Ana şirket ve iştirakleri arasındaki mali akışlar ve grup içi transferler gibi ilişkilerin ulusal ve küresel ölçeklerde izlenebilmesi için organizasyonel şeffaflık sağlanmalıdır.

Şirketlerin yurtiçinde ve yurtdışında dahil oldukları veya kurdukları ticari ağların karmaşıklığı hesap verebilirlik ilkesinin hayata geçirilmesini ve şirketlerin faaliyetlerinin izlenmesini güçleştirebilmektedir. Araştırmanın ikinci bölümü olan organizasyonel şeffaflık kapsamında, BİST-100 şirketlerinin tam konsolidasyona tabi tuttıkları bağlı ortaklıkları ve özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirdikleri iştirakleri ile diğer ortaklıklarına ilişkin kamuoyuna açıkladıkları bilgiler (raporlamalar) mercek altına alınmıştır. Bu bölümde, “önemli/ esaslı” kriteri getirilmeksizin ortaklıklar ve iştiraklerin tamamının açıklanması, pay oranları hakkında bilgi verilmesi, bu ortaklıkları ve iştiraklerin kurulu olduğu ülkelerin ve faaliyet gösterdiği ülkelerinin belirtilmesi

ile ilgili sorular yer almaktadır. Bu sorular vasıtasıyla organizasyonel şeffaflığın en temel bileşenlerine ilişkin bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Ana şirket ve iştirakleri arasındaki mali akışlar ve grup içi transferler gibi ilişkilerin ulusal ve küresel ölçeklerde izlenebilmesi için organizasyonel şeffaflık sağlanmalıdır. Dünyanın her yerinde toplumların kendi ülkelerinde faaliyet gösteren, devletten lisans ve ihale almak için yarışan veya vergi muafiyetlerinden yararlanan şirketler hakkında bilgi sahibi olma hakları vardır. Bu bölümde aranan bilgiler şirketlerin dahil oldukları tüm ticari ağı görebilmek; etik ve yolsuzluk konularında hangi şirketin sorumluluk taşıdığını tespit edebilmek ve hesap verebilirlik ilkesini güçlendirmek bakımından önemlidir. Araştırma kapsamındaki 100

GRAFİK 5

GRAFİK 6

Organizasyonel Şeffaflık Bölümünde Puanlara Göre Şirket Sayıları

ŞİRKET SAYISI	PUAN
36	100
11	80-100
30	75
5	50-75
1	0
17	N/A

Şirketin 17'sinde konsolide mali tablolarında yer alan herhangi bir bağlı ortaklığı veya iştirak gibi ortaklık yapıları mevcut değildir; bu sebeple bu bölümde sadece ilgili 83 şirket incelenmiştir. Bu şirketlerin 36'sı bu bölümden 100 puan alırken, 41 şirket ise 75-100 arasında bir puan elde etmiştir (Bkz: Grafik 6).

İlgili şirketlerin bu bölümden aldıkları ortalama puan %85'tir (Bkz: Grafik 5). Gelişmekte olan piyasalarda yer alan şirketlere ilişkin araştırmada bu sonuç %54, çokuluslu şirketler üzerine yapılan küresel araştırmada ise bu sonuç %39'dur. Görüldüğü gibi araştırmamızın bu bölümündeki ortalama puan gelişmekte olan piyasalar ve küresel ölçekte yapılan araştırma sonuçları ile kıyaslandığında oldukça yüksek seviyededir. Bu yüksek ortalama puanın umut verici bir yönü olsa da, bu olumlu tablonun ardında Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) doğrultusunda açıklanması zorunlu olan bilgilerin de ciddi bir etkisi olduğu kanaatindeyiz. TMS gereğince şirketler konsolide mali tablolarında bağlı ortaklıkları ve iştirakleri hakkında bilgi açıklamak zorundadırlar. Şirketlerin mali raporları incelendiğinde bağlı ortaklıklar ve iştiraklerle ilgili pay oranları ve kuruluş yerlerinin benzer bir liste şeklinde ve genellikle aynı başlık altında raporlandığı görülmektedir.

Çokuluslu şirketlerin bu bölümdeki ortalama puanının bu denli düşük olmasının arkasında Çin ve Rusya şirketlerinin düşük performansları ve incelenen küresel şirketlerin sahip oldukları iştiraklerin ve faaliyet gösterdikleri ülkelerin sayıca BİST-100 şirketleriyle karşılaştırıldığında çok daha fazla olması not edilmelidir.

Bu bölümde altını çizmemiz gereken en önemli konu, ortaklıkların kurulu olduğu yer ve faaliyet gösterdiği yerler arasındaki farkın mali raporlara yansıtılmasında yaşanan aksaklıklardır. Bilindiği üzere, şirketler ticari ve ekonomik faaliyetlerini kuruldukları ülke dışında da sürdürebilirler. Bir şirketin kurulduğu ülke şirketin ana merkezinin bulunduğu ülkeyi ifade ederken, faaliyet gösterilen ülkeler ise personel istihdam edilen, hisse sahibi olunan, sözleşmelere taraf olunan, çevresi ve toplumu üzerinde etki edilen ülkeler anlamına gelmektedir. Bu bölümden tam puan alamayan şirketlerin büyük çoğunluğu, ortaklıklarının kuruluş ülkesi hakkında açıklama yaparken, bu ortaklıkların hangi ülkelerde faaliyet gösterdikleri konusunda net bilgi açıklamamaktadır.

Gözlemlenen bu durumun ardında, ortaklıkların kurulduğu ülke ile faaliyet gösterdiği ülkenin aynı olmasının yattığı düşünülebilir. Ancak, faaliyet gösterilen ülkelerin de ayrıca açıklanmasının nedeni özellikle vergi muafiyetleri, vergi indirimleri veya finansal desteklerden yararlanmak için ülke dışında yatırım yapan şirketlerin finansal transferlerinin coğrafi olarak da izlenebilmesinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla, faaliyet gösterilen ülkelerin de kamuoyuna açıklanması yatırımcıları, kamu kurumları ve yurttaşları yakından ilgilendirmektedir. Şirketlerin sadece kurulu oldukları ülkelerde yaşayan topluma karşı değil, faaliyet gösterdikleri tüm diğer ülkelerin toplumlarına karşı da sorumlu oldukları ve bu toplumların ülkelerinde hangi şirketlerin faaliyet yaptıklarını ve vergi mükellefi olduklarını bilme hakkına sahip olduğu gözardı etmemelidir.

Faaliyet gösterilen ülkelerin de ayrıca açıklanmasının talep edilme nedeni özellikle vergi muafiyetleri, vergi indirimleri veya finansal desteklerden yararlanmak için ülke dışında yatırım yapan şirketlerin finansal transferlerinin coğrafi olarak da izlenebilmesinin sağlanmasıdır.

4

ÜLKESEL RAPORLAMA

Ülkesel raporlama özellikle çokuluslu şirketlerin uluslararası hukuk ve ülke yasalarındaki açıkları suistimal etmek suretiyle vergiden kaçınmasının önüne geçilmesi ve yoksul ülkelerden sermaye kaçışının önlenmesi için önemli bir araçtır. Faaliyet gösterilen ülkenin vergi sistemindeki boşlukların suistimal edilmemesine gösterilen dikkat, şirketin başta ilgili ülkedeki itibarının korunmasını ve geliştirilmesini sağlarken, kurumsal kimliğin küresel ölçekte tesis edilmesi için de önem arz eder.

Türkiye dışında doğrudan veya bağlı ortaklık ve iştirak gibi yatırımlar üzerinden faaliyet gösteren 45 şirket bu bölüm soruları kapsamında değerlendirilmiş; sadece ihracat yapan ve fakat yurtdışında kurumsal olarak yerleşik yatırımı (tüzel kişiliği) bulunmayan şirketler inceleme kapsamına alınmamıştır. Araştırmanın üç bölümü içerisinde en düşük ortalama puan %8 ile bu bölümdedir. Gelişmekte olan piyasalar bakımından yapılan araştırmada ortalama puanın %9, küresel ölçekte yapılan araştırmada ise ortalama puanın %6 olması ülkesel raporlama konusundaki eksikliğin Türkiye'ye özgü olmadığı ve dünya genelinde de yaşandığını göstermektedir. Her ne kadar pratikte yeterli karşılığı henüz olmasa da, ülkesel raporlamanın önümüzdeki dönemde şirketlerin uygulaması gereken bir raporlama türü olarak karşılına daha fazla çıkacağını düşünüyoruz.

Çokuluslu şirketlerin faaliyet gösterdikleri ülkelerde elde ettikleri gelir ve ödenen vergi gibi toplumsal önemi

bulunan, temel bazı finansal verilerini yıllık denetim raporlarında ve vergi beyannamelerinde açıklamaları gerektiği konusunda dünyada artan bir ilgi ve talep söz konusudur. Ülkesel raporlama özellikle çokuluslu şirketlerin uluslararası hukuk ve ülke yasalarındaki açıkları suistimal etmek suretiyle vergiden kaçınmasının önüne geçilmesi ve yoksul ülkelerden sermaye kaçışını önlenmesi için önemli bir araçtır. Ayrıca, yatırımcılar ülkesel raporlamalar sayesinde hangi şirketlerin politik istikrarsızlığın olduğu ülkeler, savaş bölgeleri, vergi cennetleri gibi risk seviyesi yüksek coğrafyalarda faaliyet gösterdiğini izleme imkanına sahip olmaktadır. Yatırımcılara ek olarak, gelişmekte olan ülkelerdeki STK'lar veya sıradan insanlar da ülkelerinde hangi çokuluslu şirketlerin iş yaptığı hakkında bilgi sahibi olabilir ve bu şirketlerin ödedikleri vergileri, yararlandıkları muafiyetler ve teşvikleri izleyebilmeleri ve gerektiğinde kamu idaresinden hesap sorabilmeleri mümkün hale gelir.

Türkiye'nin de dahil olduğu OECD ve G20 üye ülkelerinin ilerleyen yıllarda ülkesel raporlama konusunda yasal düzenlemeler yapması beklenmektedir.

Şirket performanslarının günümüzde sadece finansal durum ile değil; marka, imaj veya itibar gibi soyut kavramlar üzerinden de değerlendirildiği gözardı edilmemelidir. Ticari sırrın ifşası ile zarar göreceği varsayılan rekabet avantajının daha fazlasını, şeffaflık ve yolsuzlukla mücadeleye önem veren bir kurumsal kimliğe sahip olma sayesinde kazanma potansiyeli de pekala mevcuttur.

Ülkesel raporlama konusunda OECD'nin ve Avrupa Birliği'nin petrol, doğal gaz ve madencilik şirketleri için yakın zamanda yürürlüğe giren düzenlemeleri bulunmaktadır. OECD'nin tavsiye kararları doğrultusunda ilk olarak İngiltere ilgili sektörlerdeki büyük şirketlerin ülkesel raporlama yapmasını sağlamak amacıyla yakın zamanda yasal düzenlemeler yapmıştır. Diğer taraftan, Türkiye'nin bu sene dönem bakanlığını devraldığı G-20 ülkeleri de OECD'nin ülkesel raporlama konusundaki ilkelerini benimseme kararı almışlardır. Türkiye'nin de dahil olduğu OECD ve G20 üye ülkelerinin ilerleyen yıllarda ülkesel raporlama konusunda yasal düzenlemeler yapması beklenmektedir.

Yasal olarak henüz sadece madencilik sektöründe faaliyet gösteren şirketler için bağlayıcı olma özelliği taşıyan ülkesel raporlama, zorunluluk olmanın ötesinde, küresel boyutta iş yapan tüm şirketler için önemlidir. Mevzuata uyum dışında ülkesel raporlama, faaliyet gösterilen ülkedeki işin sürdürülebilirliğini sağlamak ve itibara ilişkin risklerin yönetimi için de gereklidir. Faaliyet gösterilen ülkenin vergi sistemindeki boşlukların suistimal edilmemesine gösterilen dikkat, şirketin başta ilgili ülkedeki itibarının korunmasını ve geliştirilmesini sağlarken, kurumsal kimliğin küresel ölçekte tesis edilmesi için de önem arz eder.

Araştırmanın ülkesel raporlama bölümü kapsamında incelenen 45 şirket içerisinde sadece 14 şirket puan almıştır (Bkz: Grafik 8). Puan alabilen şirketlerin yedisi bankalardır. Bu bankalar mali raporlarında Türkiye'de ve yurtdışında kurulu bağlı ortak ve iştiraklerinin "faiz gelirleri", "menkul değer gelirleri" ve "sabit varlık toplamı" gibi finansal verileri hakkında, şirket temelinde bilgi verdikleri için soru setinin gelirlere ilişkin 22. ve sermaye giderlerine ilişkin 23. sorularından 0,5 puan veya üzerinde puan almışlardır. Bu sorulardan tam puan almak için bu verilerin şirket temelinde değil ülke temelinde paylaşılması gerekmektedir. Bu bölüm kapsamında değerlendirilen bankalar haricindeki şirketler de sadece gelir ve giderlere

ilişkin olan 22. ve 23. sorularda puan alabilmişlerdir. Ülkesel raporlamanın asıl önemli boyutu olan vergilerle ilgili sorulardan iki şirket dışında puan alabilen yoktur.

Şirketler yurtdışındaki operasyonlarının yerel yasal mevzuat doğrultusunda ödemesi gereken vergiler hakkında, vergi oranının açıklanması dışında ödenen tutarı rakam olarak ifade etmeme eğilimi göstermektedirler. Kimi şirketlerde ise bu tür mali verilerin kıta veya bölge ölçeğinde sunulduğu görülmüştür ki bu sunuş şeklinde vergi konusunda izleme yapılabilmesi mümkün olmamaktadır.

Faaliyet gösterilen ülkelerde yapılan sosyal katkılara ilişkin olarak ise, şirket raporlamalarında açıklama yapılmadığı gözlemlenmiştir. Sosyal sorumluluk çalışmalarının kuruluş ülkesi ile sınırlı kalması ve faaliyet gösterilen diğer ülkeleri kapsamaması, ilgili ülkelerde sosyal ve çevresel risklerin yönetilmesi açısından sorunlar yaratabilir.

Ülke dışında büyük iş hacimleri olan ve çokuluslu şirket olma özellikleri taşıyan şirketler başta olmak üzere, yurtdışında faaliyet gösteren Türkiyeli tüm şirketlerin ülkesel raporlama konusunu gündemine almasını tavsiye ediyoruz. Şirketlerin bağlı olduğu finansal raporlama standartları, ülkesel veya coğrafi olarak bölümlere ayırmayı gerektirmese bile, finansal konular haricindeki diğer konularda yapılan raporlamalarda veya ülkesel raporlama için ayrıca bir raporlama yapılarak faaliyette bulunan ülkelerin dilinde veya İngilizce olarak bilgi sağlanması tercih edilebilir. Ülkesel raporlama için gerekli finansal veriler halihazırda ilgili şirket departmanlarında mevcuttur ve ek bir maliyet oluşturmadan ülkesel raporlamanın kolaylıkla yapılabileceği kanaatindeyiz.

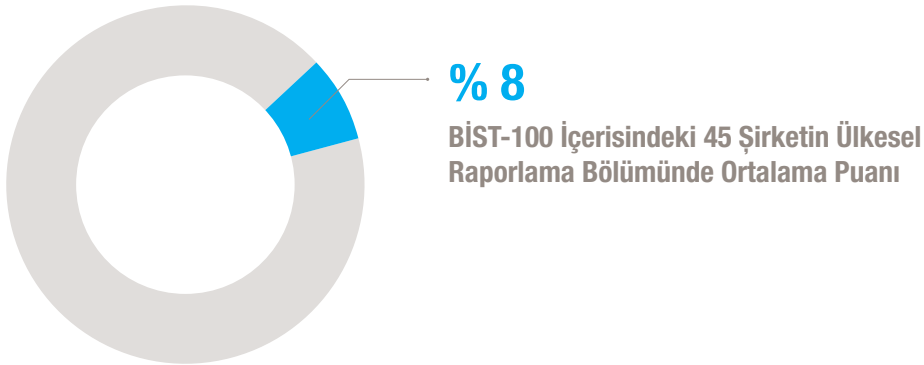
Kapsamlı bir ülkesel raporlama için açıklanması gereken finansal bilgilerin, ticari sır niteliğinde bilgilerin ifşa edilmesi anlamına geldiği ve rekabet gücünü zayıflatabileceği öne sürülebilir. Bu tür bir risk gerçekçi olsa dahi, şirket performanslarının günümüzde sadece

finansal durum ile değil; marka, imaj veya itibar gibi soyut kavramlar üzerinden de değerlendirildiği gözardı edilmemelidir. Ticari sırrın ifşası ile zarar göreceği varsayılan rekabet avantajının daha fazlasını, şeffaflık ve yolsuzlukla mücadeleyle önem veren bir kurumsal kimliğe sahip olma sayesinde kazanma potansiyeli de pekala mevcuttur.

Ülkesel raporlama konusunda kamu idaresine de önemli görevler düşmektedir. Dünya politikalarında daha fazla rol üstlenmeye başlayan Türkiye'nin yurtdışında görünen yüzlerinden birisi de şirketleridir. Bu şirketlerin faaliyet gösterdikleri ülkelerin yasalarına tam uyum sağlaması

ve toplumları nezdinde güçlü bir imaj yaratabilmesi Türkiye'nin küresel politikadaki konumunu da güçlendirecektir. Kamu idaresi bu strateji doğrultusunda Türkiye şirketlerinin yurtdışındaki faaliyetlerinde yolsuzlukla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal refah gibi konularda etkin politikalar geliştirmesini teşvik etmeli ve yol göstermelidir. Geçtiğimiz sene G-20 ülkelerince, OECD'nin ülkesel raporlama konusundaki ilkelerinin benimsenmesine karar verilmiş olduğu dikkate alındığında, Türkiye'nin 2015 yılı dönem başkanlığı sürecinde ülkesel raporlama konusunda somut adımlar atılmasına öncülük etmesi beklenmektedir.

GRAFİK 7

GRAFİK 8

Ülkesel Raporlama Bölümünde Puan Alan Şirketler

PUAN	ŞİRKET
100	GSD HOLDİNG
30	ZORLU ENERJİ
27	GARANTİ BANKASI
20	AKBANK, ÇELEBİ, KARSAN, HALKBANKASI, ŞEKERBANK, VAKIFBANK, YAPIKREDİ
18	TÜRKİYE İŞ BANKASI
17	TURKCELL
10	GÜBRE FABRİKALARI
7	TAV

KUTU 1: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KÜRESEL İLKELER SÖZLEŞMESİ (UNITED NATIONS GLOBAL COMPACT) İMZACISI ŞİRKETLER

Araştırmamız kapsamında yer alan 13 şirket aynı zamanda BM Küresel İlkeler Sözleşmesi imzacısıdır. Bu şirketlerin bölümlere göre ortalama puanı şu şekildedir:

% 60

Yolsuzlukla Mücadele Programı

% 90

Organizasyonel Şeffaflık

% 8

Ülkesel Raporlama

ANADOLU EFES
AKBANK
AKSA
BRİSA
COCA COLA İÇECEK
ÇİMSA
DOĞUŞ OTOMOTİV
GARANTİ BANKASI
İŞ BANKASI
KOÇ HOLDİNG
SABANCI HOLDİNG
TURKCELL
T.S.K.B.

Bu ortalama puanlara bakıldığında, yolsuzlukla mücadele programının şeffaf bir şekilde raporlanması konusunda BİST-100 ortalaması olan %28'in oldukça üzerinde bir ortalama görmekteyiz. BM Küresel İlkeler Sözleşmesi imzacılarının bu konuda farkındalık seviyelerinin daha yüksek olduğu söylenebilmektedir. Organizasyonel şeffaflık ve ülkesel raporlama bölümlerinde ise genel ortalama puan ile önemli bir fark olmadığı görülmektedir. Özellikle ülkesel raporlama konusunda incelenen diğer şirketlerin genelinde görülen eksiklikler imzacı şirketler arasında da mevcuttur.

KUTU 2: GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI (GYO)

Araştırma örnekleminde yer alan dokuz şirket gayrimenkul yatırım ortaklığı statüsündedir. Bu şirketler yurtdışında faaliyet gösteren bir iştirakleri olmadığı için ulusal raporlama bölümü kapsamında incelenmemiştir. Yolsuzlukla mücadele bölümünde bu şirketlerin ortalama puanı %14 ile araştırma ortalaması olan %28'in yarısı kadardır. İki şirket ise bu bölümden puan alamamıştır. Organizasyonel şeffaflık bölümü kapsamında incelenen dört şirketin ortalaması ise %88 ile genel ortalama puana yakındır. Bu şirketler bazı bankaların ve holdinglerin iştiraki olarak faaliyet göstermelerine rağmen, ayrı bir kurumsal kimliğe sahip oldukları ve daha da önemlisi, bu şirketlerin vergisel avantajlardan yararlandıkları göz önünde bulundurulduğunda, GYO'lar kurumsal raporlamalarında kapsamlı bilgi paylaşımına önem vermelidir.

% 14

Yolsuzlukla Mücadele Programı

% 88

Organizasyonel Şeffaflık

N/A

Ülkesel Raporlama

ALARKO GYO
DOĞUŞ GYO
EMLAK KONUT GYO
HALK GYO
İŞ GYO
SAF GYO
SİNPAŞ GYO
TORUNLAR GYO
VAKIF GYO

KUTU 3: FUTBOL KULÜPLERİ

Türkiye'nin en büyük üç futbol kulübü olan Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray BİST-100 Endeksi içerisinde işlem gören şirketlerdir. Sonuçlar incelendiğinde yolsuzlukla mücadele programının şeffaflığı bölümünde sadece Beşiktaş'ın %15 puan aldığı; diğer iki kulübün ise puan alamadığı görülmektedir. Sosyal hayatta önemli bir yeri olan ve milyonlarca insanın sevgisini kazanmış bu kulüplerin yolsuzlukla mücadele ve şeffaflık konusunda azami özen göstermeleri gerekmektedir.

KUTU 4: BANKALAR

Örneğimizde içerisinde 10 banka yer almaktadır. Yolsuzlukla mücadele programının raporlanmasının şeffaflığına ilişkin ilk bölümde bankaların ortalaması %53 ile genel ortalamanın üzerindedir. Organizasyonel şeffaflık bölümünde ortalama puan %82 ile genel ortalamaya çok yakındır. Ülkesel raporlama bölümünde ise bankaların ortalaması %21'dir ve bu ortalama, genel ortalama olan %8'in üzerindedir. BİST-100 endeksi içerisindeki bankaların kurumsal raporlamalarında şeffaflık ilkesini gözetmeleri, diğer şirketlere nazaran daha yüksek bir farkındalık seviyesine sahip oldukları görülmektedir.

% 53

Yolsuzlukla Mücadele Programı

% 82

Organizasyonel Şeffaflık

% 21

Ülkesel Raporlama

AKBANK
FİNANSBANK
GARANTİ BANKASI
ŞEKERBANK
TEKSTİLBANK
T. HALK BANKASI
T. İŞ BANKASI
T.S.K.B
VAKIFBANK
YAPI KREDİ BANKASI

5

TAVSİYELER

Şirketler

- ▶ Yolsuzluk riski tanımlanmalı ve yolsuzluk ve rüşvetle mücadele konusunda takip edilen politikalar ve uygulanan programlar hakkında detaylı bilgiler şirketlerin kurumsal internet sayfalarında açıklanmalı, bu bilgilerin güncelliği sağlanmalıdır.
- ▶ Yolsuzlukla mücadele programları, araştırmanın ilk bölümünde benimsenen değerlendirme kriterlerini içerecek şekilde geliştirilmeli, şeffaflığın teşvik edilmesi ve yolsuzlukla mücadele programının etkinliğinin artırılması için Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi imzalanmalı ve gerekleri hayata geçirilmelidir.
- ▶ Yolsuzlukla mücadelenin bir bileşeni olan etik kurallar sadece şirket çalışanlarına yönelik disipline edici bir yönerge olarak değil, en üst yönetime kadar tüm şirketin kurumsal etik sorumluluklarının belirlendiği ve paydaşlarına karşı hesap verebilirliği güçlendiren bir taahhüt olarak hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.
- ▶ Organizasyonel şeffaflığı artırmak için, bağlı ortaklıklar ve iştirakler gibi yatırımların kurulu oldukları ülkelere ek olarak, diğer ülkelerdeki faaliyetler hakkında bilgiler açıklanmalıdır.
- ▶ Yurtdışında faaliyet gösteren şirketlerin sadece kayıtlı oldukları ülkenin değil, faaliyet gösterilen tüm ülkelerin toplumlarına ve kamu otoritelerine karşı yasal ve ahlaki sorumlulukları doğrultusunda ülkesel raporlama konusu gündeme alınmalı ve faaliyet gösterilen tüm ülkelerde özellikle gelir ve vergi konularına ilişkin mali bilgiler raporlanmalıdır.

Kamu Makamları

- ▶ Şirketlerin yolsuzlukla mücadele programı hazırlaması ve bunu kamuya şeffaf olarak açıklaması yasal bir gereklilik olmalıdır.
- ▶ Muhasebe standartları konsolide edilen bağlı ortaklık ve iştirak gibi yatırımların faaliyet gösterdikleri ülkelerin ve birbirleri arasında ticaretini yaptıkları mal ve hizmetlerin tutarlarının açıklanmasını ve yurtdışında faaliyet gösterilen her ülkede ortaklık payları, gelir, kar, sermaye gideri, vergi ve sosyal katkı gibi temel mali verilerin raporlanmasını da içermelidir.
- ▶ Özel sektörde yolsuzlukla mücadelede ve şirketlerin şeffaflık seviyelerinin artırılmasında taraf devletlerin yükümlülüklerinin belirlendiği BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi başta olmak üzere

Türkiye'nin kabul ettiği/onayladığı ilgili uluslararası sözleşme ve G20 Yolsuzlukla Mücadele Görev Grubu 2015-2016 Eylem Planı gibi belgelerin gerekleri yerine getirilmelidir.

- ▶ “Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Eylem Planı”nın özel sektöre ilişkin olup, henüz hayata geçirilmemiş olan öncelikli hedefleri yerine getirilmelidir.
- ▶ Yolsuzlukla mücadele sadece devlet eliyle olduğu takdirde başarıya ulaşamaz. Bu sebeple vatandaşların ve tüm sivil toplumun katılımı desteklenmeli ve görüşlerini etkin bir şekilde ifade edebilecekleri uygun ortam sağlanmalıdır.

Yatırımcılar ve Borsa Analistleri

- ▶ Borsa ve yatırım analizleri yapılırken şirketlerin yolsuzlukla mücadele programları konusunda ne oranda bilgiyi kamuya açıkladıkları, şirketin bu konudaki hassasiyetini gösteren bir veri olarak nitelendirilmeli ve başarılı bir risk yönetiminin parçası olarak görülmelidir.
- ▶ Yatırımcılar şirketlerin kurumsal raporlamalarında şeffaflığı bir yatırım yapma kriteri olarak değerlendirmelidir.

Sivil Toplum Kuruluşları

- ▶ STK’lar başta kendi ülkelerinde faaliyet gösteren çokuluslu şirketler olmak üzere tüm şirketleri kurumsal raporlamalarının daha şeffaf olması konusunda teşvik etmeli ve şirketlerin kurumsal raporlama faaliyetlerini izlemelidir.
- ▶ Şirketlerin daha şeffaf kurumsal raporlamalar yapması için devletin adım atmasını talep etmelidir.
- ▶ Özel sektörde yaşanan yolsuzlukların çevre, sağlık, iş güvenliği, ekonomik istikrar, insan hakları ve kaynakların verimli kullanımı gibi tüm toplumu ilgilendiren konular için büyük bir risk teşkil ettiği ile ilgili farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- ▶ Özel sektörde şeffaflık alanında çalışma yapan STK’lar işbirliği kurmalı ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşmalıdır.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1980'lerin sonundan itibaren şirketler, çevresel faaliyetler başta olmak üzere, finansal konular haricindeki konularda da raporlama yapmaya başlamıştır. Şirketlerin kurumsal raporlarına dahil ettikleri konu başlıkları zaman içerisinde artış göstermekte olduğu gibi; şirketler finansal olmayan konulara ilişkin açıklamalarını finansal raporlarının içeriğinden ayırmakta ve bu konulara ilişkin ayrı raporlama yapmaya yönelmektedir. Kurumsal raporlama yöntemlerinde gözlemlenen bu gelişme karşısında çeşitli kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri kurumsal raporlama endeksleri ve raporlama kılavuzları yayınlamaktadır.

Kamusal raporlama yoluyla şirketler, paydaşları için önem taşıyan bilgileri yapılandırılmış bir şekilde sunmaktadır. Diğer bir ifade ile kamusal raporlama, şeffaflığın somutlaşmış halidir ve hesap verebilirlik zincirindeki esaslı bağlantıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde kurumsal raporlama ayrıca, şirketlerin yolsuzlukla mücadele taahhüdünü kanıtlamakta ve şirketlerin eksiklikleri için hesap verebilir olmalarını sağlamaktadır.

TI, şirketlerin kurumsal raporlama uygulamalarını araştırdığı "Kurumsal Raporlamada Şeffaflık" araştırmasında şirketlerin kamuya açıkladıkları bilgilerin şeffaflığın göstergesi olmasından hareket etmekte ve kurumsal şeffaflık seviyesini arttırmada taşıdığı önem nedeniyle, şirketlerin kamuya açıkladıkları bilgileri (i) yolsuzlukla mücadele programların açıklanması, (ii) organizasyonel şeffaflık ve (iii) ülkesel raporlama olmak üzere üç boyut temelinde gerçekleştirmektedir.

Bu çalışmada TI tarafından küresel ölçekte uygulanan Kurumsal Raporlamada Şeffaflık araştırmasının metodolojisi, karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla değiştirilmeden uygulanmıştır. Bu metodolojiye göre, 26 sorudan oluşan bir değerlendirme anketi incelenen şirketin kurumsal internet sayfasında yer alan veriler temel alınarak uygulanmaktadır. Değerlendirme anketindeki sorular (Bkz: EK-1) aşağıda açıklanan üç bölüm altında sınıflandırılmıştır:

(1) Yolsuzlukla Mücadele Programı (13 soru)

(2) Organizasyonel Şeffaflık (8 soru)

(3) Ülkesel Raporlama (5 soru)

Yolsuzlukla mücadele programı bir şirketin hem kendi iç işleyişinde, hem de paydaşları ile olan ilişkilerinde yolsuzluğu engellemek için belirlediği ilkeler ve değerler doğrultusunda uyguladığı politikaları ve prosedürleri içerir. Şirketlerin yolsuzlukla mücadele konusundaki yol haritası olan bu programların varlığı ve kapsamının genişliği şirketlerin farkındalığını ve kararlılığını göstermesi bakımından önemlidir. Araştırmada şirketlerin yolsuzlukla mücadele programları hakkında ne kadar bilgi paylaştıklarını görmeyi hedefleyen 13 soru bulunmaktadır.

Organizasyonel şeffaflık bölümünde şirketlerin konsolide finansal raporlarında yer alan bağlı ortaklıkları, iştirakleri veya müşterek yönetime tabi ortaklıkları gibi bağlı diğer şirketlerdeki pay oranları ile bu şirketlerin kurulu olduğu ve faaliyet gösterdiği ülkeler hakkında açıklanan bilgiler incelenmiştir. Ana şirketin sadece kendisinden değil, bağlı diğer şirketlerinin faaliyetlerinden de sorumlu tutulabilmesi ve hesap verebilirliğin geliştirilmesi bakımından bu bölüm önem taşımaktadır. Bu bölümde toplam sekiz soru yer almaktadır.

Ülkesel raporlama bir şirketin yurtdışında kurulu olan iştirakleri, ortaklıkları veya doğrudan kendisine bağlı şubeleri gibi yatırımları üzerinden elde ettiği gelir ve ödediği vergi başta olmak üzere temel finansal verileri hakkında ülke temelinde yapılan bir raporlama türüdür. Şirketlerin sadece kurulu olduğu (merkezlerinin bulunduğu) ülkelerde değil, faaliyet gösterdikleri diğer ülkelerde de kamuoyuna karşı hesap verme sorumluluğu ülkesel raporlama aracılığıyla sağlanabilmektedir. Bu bölümde toplam beş soru bulunmaktadır.

BİST-100 şirketlerinin tamamının hem yurtiçinde hem de yurtdışında kurulu ve faaliyet gösteren bağlı ortaklığı/iştiraki bulunmamaktadır. Bu nedenle, BİST-100 şirketlerinin tümü için araştırmanın her üç bölümünü uygulamak ve genel bir ortalama puan hesaplamak mümkün olamamaktadır.

Araştırma kapsamında incelen BİST-100 şirketleri, iştiraklerinin durumuna göre üç farklı gruba ayrılmıştır (Bkz: Grafik 1). A Grubu, hem yurtiçinde hem de yurtdışında faaliyet gösteren iştirakleri olan 45 şirketi içermektedir ve yukarıda açıklanan her üç bölüm kapsamında birden incelenmiştir. B Grubu'nda yer alan 38 şirketin sadece yurtiçinde iştiraklerinin bulunması nedeniyle bu şirketler ülkesel raporlama bölümünden muaf tutulmuşlardır. Hiçbir iştiraki olmayan şirketlerin yer aldığı C Grubu ise sadece yolsuzlukla mücadele programının şeffaflığına ilişkin sorular çerçevesinde incelenmiş olup, diğer iki bölümden muaf tutulmuştur. Şirketlerin ortalama puanları arasında bir karşılaştırma yapılırken sadece aynı grup içerisinde yer alan şirketlerle karşılaştırma yapılması doğru olacaktır.

GRAFİK 9

İştiraklerinin Durumuna Göre Şirketlerin Sınıflandırılması

	1. Bölüm Yolsuzlukla Mücadele Programı	2. Bölüm Organizasyonel Şeffaflık	3. Bölüm Ülkesel Raporlama
A Grubu (Yurtdışında iştiraki olan 45 şirket)	✓	✓	✓
B Grubu (Sadece yurtiçinde iştiraki olan 38 şirket)	✓	✓	Muaf
C Grubu (Yurtiçinde veya yurtdışında iştiraki olmayan 17 şirket)	✓	Muaf	Muaf

Puanlama

Her bir soru, “evet, açıklanmıştır” ya da “hayır, açıklanmamıştır” şeklinde puanlandırılarak her ‘evet’ 1 puan, her ‘hayır’ 0 puan olarak değerlendirilmiştir. İlk bölümde yer alan 1, 4, 6, 7, 8, 11 ve 12 numaralı sorular ile ikinci ve üçüncü bölümde yer alan sorular için 0.5 puan olarak değerlendirme de yapılmıştır. İlk iki bölümde, her bir soru karşılığında alınan puanlar, her bir bölüm için ayrı ayrı toplanmıştır. Ülkesel raporlama bölümünde ise, şirketin faaliyet gösterdiği tüm ülkelerden alınan puanın ortalaması, ilgili her bir sorunun puanı olarak belirlenmiştir. Örneğin, 25 ülkede faaliyet gösteren bir şirket sadece 4 ülkede elde ettiği gelirler hakkında açıklama yapıyorsa ilgili sorudan en fazla 1,00 puan üzerinden $(1,00 \times 4)/25$ denklemi oluşturularak hesaplanan “0,16” puan alacaktır.

Bir şirketin her bir bölümden aldığı toplam puan ise 100 üzerinden hesaplanarak belirlenmiştir. Örneğin, toplam 13 soru içeren ilk bölümde “3,5” puan alan bir şirketin puanı $(100 \times 3,5)/13$ denkleminde ulaşılan sonucun en yakın tam sayıya yuvarlanmasıyla hesaplanmış ve “27” olarak belirlenmiştir.

Şirketlerin genel ortalama puanı, muaf oldukları bölümler hariç tutularak, her bölümden aldıkları puanların toplamının bölüm sayısına bölünmesi ile elde edilmiştir. Örneğin, iki bölüm kapsamında değerlendirilen bir B Grubu şirketin ortalama puanı; şirket ilk bölümden “30”, ikinci bölümden “40” puan aldı ise, $(30 + 40)/2$ denkleminde göre “35” puan olarak hesaplanmıştır. Ortalama puanın hesaplanmasında bölümlerin içerdiği soru sayısına göre ağırlık belirleme yöntemi izlenmemiştir.

Veri Analizi ve Geri Bildirim Süreçleri

Şirket verileri 20 Ekim – 15 Aralık 2014 tarihleri arasında yürütülen bir masa-başı araştırması ile derlenmiştir. Veri toplama sürecinde şirketlerin sadece kurumsal internet sayfalarında herkesin erişimine açık olarak ve Türkçe olarak yayınladıkları, en son tarihli (güncel) bilgi ve belgeler dikkate alınmıştır. Bunun dışında başka herhangi bir web sayfasında veya basılı raporda yer alan veriler değerlendirme kapsamına alınmamıştır. Bu kapsamda, şirketlerin kurumsal web sayfalarında erişime açık olan etik kurallar, yolsuzluk ve rüşvetle mücadele politikası, faaliyet raporu, sürdürülebilirlik raporu ve bağımsız denetim raporları gibi belgeler referans noktası alınarak değerlendirme yapılmıştır. Araştırma kapsamında yer alan anket sorularına ilişkin her bir şirket verisinin kaydı tutulmuş ve kaynağı belgelenmiştir. Örneğin, ilgili belgenin başlığı ve verinin yer aldığı sayfa numarası belgelenmiş, erişim tarihi kaydedilmiştir.

Araştırmaya başlamadan önce, 26 Eylül 2014 tarihinde bir düzenlediğimiz bir açılış konferansında araştırma metodolojisi ve araştırma soruları şirketlerle paylaşılmıştır. Bu toplantı sonrasında tüm şirketlerle iletişimi sağlamak amacıyla şirketlerde en az bir irtibat kişisi belirlenmiştir. Toplanan verilerin kalitesini artırmak ve araştırmayı şirketlerle interaktif bir şekilde gerçekleştirebilmek için, ilki 20 Ekim – 10 Kasım 2014 tarihleri arasında, ikincisiyse 1 Aralık – 15 Aralık 2014 tarihleri arasında şirketlere araştırma ekibinin topladığı veriler hakkında geri bildirim yapabileme imkanı sunulmuştur.

Araştırmamızın metodolojisi doğrultusunda şirketlerin geri bildirimde bulunmaları zorunlu bir unsur olarak tanımlanmamaktadır; araştırma, araştırma ekibi tarafından şirketlerce yapılacak geri bildirimlerden ayrı ve bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Şirketlerce yapılan geri bildirim, araştırma ekibince sadece ve sadece, toplanan verilerin kalitesini artırmak ve araştırmayı şirketlerle interaktif bir şekilde gerçekleştirebilmek amacıyla dikkate alınmıştır.

Araştırmanın veri toplama başlangıç tarihi olan 20 Ekim 2014 tarihi öncesinde araştırmanın soru kılavuzu şirketlerde belirlenen irtibat kişileri ile paylaşılmıştır ve ilk geribildirim süreci olarak tanımlanan 20 Ekim – 10 Kasım 2014 tarihleri arasında şirketlere araştırma sorularını kılavuzda belirtilen esaslar çerçevesinde kendileri tarafından uygulayarak değerlendirmelerini araştırma ekibine gönderme imkanı verilmiştir. Bu aşamada 10 şirket geri bildirimde bulunmuştur.

İkinci aşamada ise araştırma ekibinin incelemeleri tamamlamasından sonra hazırlanan değerlendirme formları şirketlere gönderilmiş ve inceleme imkanı tanınmıştır. Toplam 42 şirketin geribildirimde bulunduğu ikinci aşamada, bazı şirketler web sayfalarındaki bilgi ve belgeleri güncellemiş, bu şirketler bakımından veri değerlendirmeleri güncellenmiş bilgi ve belgelere dayalı olarak tekrar gözden geçirilmiştir. Her iki geri bildirim aşamasında şirketler tarafından yapılan geri bildirimler, araştırma ekibi tarafından tekrar incelenerek dikkate alınmış ve uygun durumlarda ilgili şirket değerlendirmelerinde gerekli değişiklikler yapılmıştır.

Uluslararası Şeffaflık Derneği, şeffaflık ve yolsuzluk karşıtı konulardaki kurumsal raporlamanın iyi kurumsal yönetimi sağlamada ve yolsuzluk riskini azaltmada çok kritik bir unsur olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle araştırma, sadece şirket politikaları ve süreçleri dahilinde şeffaflık ve yolsuzluk karşıtı konulardaki kurumsal raporlamaya odaklanmaktadır. Kamuya açıklanan bilgi ve belgelerin doğruluğunu ve tamlığını araştırmak ve/veya şirket uygulamalarının açıklık ve dürüstlük seviyesini yargılamak bu araştırmanın kapsamı dışındadır. Örneğin, bir şirketin web sayfasında yayınladığı etik kuralların şirket tarafından etkin bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı dikkate alınmamıştır. Aynı şekilde, eğer bir şirket “konsolide edilmiş bağlı şirketlerinin tam listesi”ni yayınladığını belirtmişse bu liste itibari olarak kabul edilmiş ve buna göre değerlendirme yapılmıştır. Araştırma sadece şirketler tarafından halka açık olarak yapılan kurumsal raporlamaların şeffaflığı, yani hangi miktarda bilginin toplumun erişimine açık hale getirildiği ile ilgilenmekte olup, bu bilgilerin doğruyu yansıtıp yansıtmadığı ile ilgilenmemektedir.

EK 1

ARAŞTIRMA SORULARI

Şirketlerin Yolsuzlukla Mücadele Programları Hakkında Raporlama Yapması

- 1 Şirketin açıkça ifade edilmiş bir yolsuzlukla mücadele taahhüdü var mı?
- 2 Şirket, yolsuzlukla mücadele konusundaki yasal düzenlemeler dahil olmak üzere ilgili tüm mevzuata uymayı açıkça taahhüt ediyor mu?
- 3 Şirket yönetimi (icra veya yönetim kurulu başkanı), yolsuzlukla mücadeleye olan desteğini gösteriyor mu?
- 4 Şirketin etik kuralları/yolsuzlukla mücadele politikası, şirketin tüm çalışanlarına ve yöneticilere açıkça uygulanıyor mu?
- 5 Şirket etik kuralları/yolsuzlukla mücadele politikası, şirket çalışanı olmayan ancak şirket adına hareket etmek veya şirketi temsil etmek üzere yetkilendirilen kişilere (örneğin, aracılara, danışmanlara, temsilcilere veya arabuluculara) açıkça uygulanıyor mu?
- 6 Şirketin etik kuralları/yolsuzlukla mücadele politikası, şirketin kontrolünün olmadığı kişilere veya sözleşme uyarınca şirkete mal veya hizmet temin eden tüzel kişilere (örneğin, yüklenicilere, alt yüklenicilere, tedarikçilere) açıkça uygulanıyor mu?
- 7 Şirketin çalışanları ve yöneticileri için yürürlükte olan bir yolsuzlukla mücadele eğitim programı var mı?
- 8 Şirketin, uygun/uygun olmayan hediyeler, ağırlama ve seyahat masraflarının tanımlandığı bir politikası var mı?
- 9 Şirketin, kolaylaştırma ödemelerini açıkça yasaklayan bir politikası var mı?
- 10 Şirketin politikası, misilleme riski olmadan çalışanların veya diğerlerinin endişelerini ve bir politikanın ihlalinin bildirilmesini sağlıyor mu?
- 11 Şirket, çalışanların olası yolsuzluk karşıtı politikaların ihlallerini bildirebileceği, güvenle (gizli ve/veya anonim) başvurabileceği kanalları (örneğin, ihbar hattı) sağlıyor mu?
- 12 Şirket, politikanın sürdürülebilirliği, uygunluğu ve etkililiğini izlemek, uygun olan geliştirmeleri uygulamak üzere kendi yolsuzlukla mücadele politikasının düzenli takibini yapıyor mu?
- 13 Şirketin, siyasi yardımları önleyen ya da eğer böyle yardımlar yapılıyorsa, bunların bütün yönleriyle açıklandığı bir politikası var mı?

Organizasyonel Şeffaflık

- 14 Şirket, tam konsolide edilmiş bağılı ortaklıklarının tamamını kamuya açıklıyor mu?
- 15 Şirket, tam konsolide edilmiş bağılı ortaklıklarının her birinde sahip olduğu pay oranlarını kamuya açıklıyor mu?
- 16 Şirket, tam konsolide edilmiş bağılı ortaklıklarının her birinin kurulu olduğu ülkeyi kamuya açıklıyor mu?
- 17 Şirket, tam konsolide edilmiş bağılı ortaklıklarının her birinin faaliyet gösterdiği ülkeyi kamuya açıklıyor mu?
- 18 Şirket, tam konsolide edilmeyen diğer yatırımlarının tamamını kamuya açıklıyor mu?
- 19 Şirket, tam konsolide edilmeyen diğer yatırımlarının her birinde sahip olduğu pay oranlarını kamuya açıklıyor mu?
- 20 Şirket, tam konsolide edilmeyen diğer yatırımlarının her birinin kurulu olduğu ülkeyi kamuya açıklıyor mu?
- 21 Şirket, tam konsolide edilmeyen diğer yatırımlarının her birinin faaliyet gösterdiği ülkeyi kamuya açıklıyor mu?

Ülkesel Raporlama

- 22 Şirket, X ülkesindeki gelirlerini/satışlarını açıklıyor mu?
- 23 Şirket, X ülkesindeki sermaye giderlerini açıklıyor mu?
- 24 Şirket, X ülkesindeki vergi öncesi gelirlerini açıklıyor mu?
- 25 Şirket, X ülkesindeki gelir vergilerini açıklıyor mu?
- 26 Şirket, X ülkesindeki toplum/yardım kuruluşu katkılarını açıklıyor mu?

EK 2

ARAŞTIRMA KAPSAMINDA İNCELENEN ŞİRKETLER VE PUANLARI

A GRUBU

ŞİRKET	Yolsuzlukla Mücadele Programı	Organizasyonel Şeffaflık	Ülkesel Raporlama	ORTALAMA PUAN
1 GSD HOLDİNG	77	100	100	92
2 GARANTİ BANKASI	85	100	27	71
3 AKBANK	88	75	20	61
4 YAPI KREDİ	69	88	20	59
TAV HAVALİMANLARI	69	100	7	59
5 ÇİMSA	54	100	0	51
KOÇ HOLDİNG	54	100	0	51
SABANCI HOLDİNG	54	100	0	51
T. İŞ BANKASI	54	81	18	51
6 VAKIFBANK	50	81	20	50
EREĞLİ DEMİR ÇELİK	50	100	0	50
7 DOĞUŞ OTOMOTİV	69	75	0	48
8 ASELSAN	42	100	0	47
TURKCELL	31	94	17	47
9 AKSA HOLDİNG	38	100	0	46
PEGASUS	38	100	0	46
ZORLU ENERJİ	19	88	30	46
10 MİGROS	35	100	0	45
11 DOĞAN HOLDİNG	31	100	0	44
HÜRRİYET GAZETESİ	31	100	0	44
12 COCA COLA	54	75	0	43

ŞİRKET	Yolsuzlukla Mücadele Programı	Organizasyonel Şeffaflık	Ülkesel Raporlama	ORTALAMA PUAN
13 AKSA ENERJİ	27	100	0	42
T. HALK BANKASI	31	75	20	42
ANADOLU CAM	50	75	0	42
14 TÜRK TELEKOM	23	100	0	41
ŞEKERBANK	27	75	20	41
15 ÇELEBİ	0	100	20	40
LOGO YAZILIM	19	100	0	40
16 KARSAN	19	75	20	38
ANADOLU EFES	38	75	0	38
17 YAZICILAR HOLDİNG	23	88	0	37
GÜBRE FABRİKALARI	0	100	10	37
ARÇELİK	35	75	0	37
SODA SANAYİ	35	75	0	37
ŞİŞECAM	35	75	0	37
18 ALARKO HOLDİNG	8	100	0	36
19 TRAKYA CAM	31	75	0	35
VESTEL	31	75	0	35
20 BİM	0	100	0	33
NETAŞ	0	100	0	33
TEKFEN	12	88	0	33
21 BORUSAN MANNESMANN	15	75	0	30
22 ECZACIBAŞI İLAÇ	8	75	0	28
NET TURİZM	8	75	0	28
23 ENKA İNŞAAT	4	75	0	26

N/A: Muaf

B GRUBU

ŞİRKET	Yolsuzlukla Mücadele Programı	Organizasyonel Şeffaflık	Ülkesel Raporlama	ORTALAMA PUAN
1 TSKB	96	100	N/A	98
2 TOFAŞ	65	100	N/A	83
TÜPRAŞ	65	100	N/A	83
3 AYGAZ	42	100	N/A	71
4 PETKİM	62	75	N/A	68
5 ANADOLU ISUZU	31	100	N/A	65
6 İHLAS HOLDİNG	27	100	N/A	63
OMV PETROL OFİSİ	50	75	N/A	63
7 SAF GYO	23	100	N/A	62
TORUNLAR GYO	23	100	N/A	62
8 PARK ELEKTRİK	19	100	N/A	60
SİNPAŞ GYO	19	100	N/A	60
9 THY	31	88	N/A	59
10 ALKİM KİMYA	15	100	N/A	58
11 İTTİFAK HOLDİNG	12	100	N/A	56
MENDERES TEKSTİL	12	100	N/A	56
12 TEKSTİLBANK	31	75	N/A	53
13 TURCAS PETROL	27	75	N/A	51
14 KARDEMİR	0	100	N/A	50
TAT GIDA	0	100	N/A	50
EGE ENDÜSTRİ	12	88	N/A	50
15 AKENERJİ	23	75	N/A	49
ÜLKER BİSKÜVİ	23	75	N/A	49
16 TEKNOSA	19	75	N/A	47
17 METRO	42	50	N/A	46
18 GALATASARAY	0	88	N/A	44
19 KARTONSAN	12	75	N/A	43
20 İZMİR DEMİR ÇELİK	0	81	N/A	41

ŞİRKET	Yolsuzlukla Mücadele Programı	Organizasyonel Şeffaflık	Ülkesel Raporlama	ORTALAMA PUAN
21 FENERBAHÇE	0	75	N/A	38
FİNANSBANK	0	75	N/A	38
KONYA ÇİMENTO	0	75	N/A	38
KOZA ALTIN	0	75	N/A	38
KOZA MADENCİLİK	0	75	N/A	38
22 İŞ GYO	19	50	N/A	35
23 BEŞİKTAŞ	15	50	N/A	33
ECZACIBAŞI YATIRIM	15	50	N/A	33
24 GÖLTAŞ ÇİMENTO	0	63	N/A	31
25 İPEK DOĞAL ENERJİ	0	0	N/A	0

N/A: Muaf

C GRUBU

ŞİRKET	Yolsuzlukla Mücadele Programı	Organizasyonel Şeffaflık	Ülkesel Raporlama	ORTALAMA PUAN
1 TESCO KİPA	77	N/A	N/A	77
2 BRİSA	65	N/A	N/A	65
3 AFYON ÇİMENTO	54	N/A	N/A	54
4 SASA	46	N/A	N/A	46
5 TÜRK TRAKTÖR	42	N/A	N/A	42
6 FORD OTOSAN	35	N/A	N/A	35
7 BİZİM TOPTAN GIDA	27	N/A	N/A	27
OTOKAR	27	N/A	N/A	27
8 HALK GYO	19	N/A	N/A	19
VAKIF GYO	19	N/A	N/A	19
9 DOĞUŞ GYO	8	N/A	N/A	8
TÜMOSAN	8	N/A	N/A	8
10 ALARKO GYO	0	N/A	N/A	0
BAGFAŞ	0	N/A	N/A	0
EMLAK KONUT GYO	0	N/A	N/A	0
GOOD YEAR	0	N/A	N/A	0
GÖZDE GİRİŞİM	0	N/A	N/A	0

N/A: Muaf

